

Vyhledáváme rozumově nadané žáky

METODICKÁ PŘÍRUČKA

Krok za krokem s nadaným žákem

Vyhledáváme rozumově nadané žáky

Autoři: Mgr. Magdalena Čavojská; PhDr. Jitka Fořtíková, Ph.D.; Václav Fořtík; PaedDr. Eva Schneiderová; Mgr. Simona Šedá; Mgr. Andrea Vedralová; Mgr. Libuše Vlková; Mgr. Jan Vodička

Editor: Mgr. Simona Šedá

Recenzenti: PhDr. Světlana Durmeková, PhDr. Jana Zapletalová

Vydal: Výzkumný ústav pedagogický v Praze
Novodvorská 1010/14, 140 00 Praha 4

Tisk: Studio Trinity, Dolní Novosadská 65A, 779 00 Olomouc

Grafické zpracování: Jitka Arazimová

Jazyková korektura: PhDr. Táňa Holasová

Náklad: 5 500 ks

Vydání: první, Praha 2010

ISBN: 978-80-87000-42-7

OBSAH

Úvod	4	
1. Problematika identifikace nadaných žáků	5	
2. Popis jednotlivých nástrojů pedagogické diagnostiky využitelných pro identifikaci kognitivního nadání	6	
2.1	Pozorování	9
2.2	Dotazníky k posouzení projevů žáka	18
2.3	Inspirativní úlohy	25
2.4	Hodnocení školních výsledků žáka	34
2.5	Soutěže pro rozumově nadané žáky a vzdělávací projekt Talnet	49
3. Přílohy	51	
3.1	Přehled předmětových olympiád a soutěží	51
3.2	Talnet - prostor pro rozvoj nadání žáků a podporu jejich učitelů	67

*Mnohému jsem se naučil u svých učitelů,
ještě více u svých druhů,
ale nejvíce u svých žáků.*

Talmud

Publikace Vyhledáváme rozumově nadané žáky je druhou z řady příruček Výzkumného ústavu pedagogického v Praze, které se věnují problematice vzdělávání kognitivně nadaných žáků. Podnětem k jejímu vzniku byly výsledky dotazníkového šetření mezi učiteli základních škol a gymnázií na podzim roku 2009, které upozornily na překvapivou skutečnost – většina dotazovaných pedagogů (70 %) uvedla, že se během své pedagogické praxe se nadaným žákem buď vůbec nesečkala, nebo se tito žáci objevují výjimečně a ojediněle. Tento fakt je však v rozporu s výzkumy v oblasti intelektového nadání. Mimořádně nadaní jedinci s inteligenčním kvocientem (IQ) vyšším než 130 jsou sice v běžné populaci zastoupeni dvěma až třemi procenty, nadaných žáků v horním pásmu průměru je však v našich školách podstatně více. Někteří z nich mají to štěstí, že si jejich výjimečných schopností povšimli už v raném věku rodiče či učitelky v mateřské škole. Tito žáci přicházejí do základních škol jako diagnostikovaní, jejich mimořádné nadání již bylo potvrzeno na základě vyšetření ve školském poradenském zařízení. Spousta talentů však zůstává z nejrůznějších důvodů skryta a intelektový potenciál těchto žáků není často vůbec odhalen.

Hlavním cílem příručky Vyhledáváme rozumově nadané žáky je ukázat pedagogům základních i středních škol, jak lze s pomocí nástrojů, z nichž některé již běžně ve své praxi využívají, identifikovat nadané žáky a následně jim umožnit rozvoj jejich mimořádných individuálních schopností v souladu s principy právě probíhající školské reformy.

Věříme, že vám příručka bude užitečným průvodcem a pomocníkem při vaší pedagogické práci a že odměnou za vaše úsilí vám budou studijní, pracovní i osobní úspěchy vašich nadaných žáků.

Simona Šedá

1. Problematika identifikace nadaných žáků

Průběžné vyhledávání nadaných dětí je klíčové pro kvalitní nastavení vzdělávacích programů, podporujících rozvoj individuálních schopností každého žáka. Identifikace nadaných je podstatným momentem individualizace vzdělávání, ať už z pohledu optimální struktury výuky těchto žáků ve specializovaném programu, nebo v rámci jejich integrace v běžném vzdělávacím proudu. Z tohoto důvodu je problematice identifikace kognitivně (rozumově, intelektově) nadaného žáka ve školním prostředí věnována samostatná metodická příručka, kterou právě držíte v rukou.

Stejně jako vymezení nadání není jednotné, liší se také přístupy k identifikaci nadaných žáků. Problematiku identifikace vysokých schopností je nutné diferencovat. Jinak se měří nadání u předškolních dětí, jiné metody jsou určeny k diagnostice žáků základních a středních škol a jiné metody se využívají při posuzování schopností dospělých jedinců. Stejně tak odlišné nástroje má v rukou např. školní psycholog nebo učitel, který pracuje s posuzovaným žákem během vyučování.

Školní diagnostika rozumových schopností prozatím nebyla legislativně ukotvena, nicméně standardy a výstupy diagnostiky ve školském poradenském zařízení jsou pevně definovány v procesu integrace mimořádně nadaných žáků v inkluzivním vzdělávacím prostředí ČR. Nejen při identifikaci, ale i v procesu vzdělávání nadaného žáka je žádoucí spolupráce učitelů s výchovným poradcem školy a dalšími zainteresovanými osobami a institucemi (školní psycholog, rodiče žáka, vedoucí zájmového útvaru, pedagogicko-psychologická poradna, odborné lékařské zařízení apod.). Definitivní potvrzení nadání je dle platných předpisů prováděno ve školském poradenském zařízení (pedagogicko-psychologická poradna, speciálně pedagogické centrum), které také doporučuje způsob, jak žáka dál vzdělávat. Čím kvalitnější jsou však podklady pro psychologickou a speciálně-pedagogickou diagnostiku ve školském poradenském zařízení z pedagogické praxe i rodinné anamnézy žáka, tím lepší jsou šance na objektivní a přesné posouzení jeho aktuálních schopností a na odpovídající nastavení podmínek vzdělávacího procesu i individualizace žákova vzdělávání.

Nástroje a zdroje pedagogické diagnostiky rozumového nadání

K pedagogické diagnostice lze využívat nástroje, které mají různou podobu, formální či neformální zpracování, s možností následné kvantitativní či kvalitativní analýzy jejich výstupů. Za nástroje pedagogické diagnostiky je možné považovat zejména posouzení projevů nadaného žáka, pozorování žáka v kontextu výukové situace a zadávání inspirativních úloh, které mají diagnostický charakter, napříč vyučovacími předměty. Mezi zdroje informací o žákově nadání – tedy mezi zdroje pedagogické diagnostiky – lze rovněž řadit rozbor studijních výsledků žáka, aktivní zapojení a výsledky v oborových a mezioborových soutěžích a olympiádách či profil zájmové činnosti žáka.

Do nominační fáze identifikačního procesu patří i didaktické testy, zjišťování úrovně kreativity nestandardizovanými metodami, nominace vrstevníky a rodiči (informace z rodinné či vrstevnické anamnézy). Tyto typy nominačních variant však v příručce nejsou zastoupeny, neboť se v některých aspektech překrývají s psychologickou diagnostikou či jejími výstupy, a nejsou tedy předmětem přímé pedagogické diagnostiky, případně u nás tyto metody nebyly zatím pro potřeby diagnostiky mimořádného nadání vyvinuty.

2. Popis jednotlivých nástrojů pedagogické diagnostiky využitelných pro identifikaci kognitivního nadání, které jsou zastoupeny v příručce:

• **Pozorování žáka v kontextu školního prostředí**

Pozorování se nabízí jako jeden z nejčastějších a nejsnáze realizovatelných způsobů pedagogické diagnostiky, neboť se jedná o každodenní, více či méně vědomou činnost v práci učitele. Pozorování je metoda vhodná pro získání podkladů k nominaci žáka pro další vyšetření s cílem potvrdit, či vyvrátit jeho mimořádné intelektové nadání, stejně jako pro systematický výběr žáků v rámci vnitřní diferenciacce třídy. S ohledem na cíl – vyhledávání žáků s nadprůměrnými kognitivními schopnostmi – je třeba volit i sledované jevy.

• **Dotazníky k posouzení projevů žáka**

Stejně jako u psychologické diagnostiky, i pedagogové mají k dispozici dotazníky, které specifikují možné projevy nadaných žáků ve školních situacích. Někdy se zaměřují pouze na oblast chování dítěte (behaviorální škály), někdy popisují i oblast projevů výkonu v daném oboru činnosti. Často bývají univerzální, někdy ale také oborově kontextové. V naší republice nejsou zatím tyto identifikační postupy ve větší míře využívány a dostupné dotazníky teprve procházejí fází pilotního ověřování.

• **Inspirativní úlohy**

Vedle didaktických testů, které mají plošný charakter a normované výstupy, existuje i pestrá škála zajímavých, netypických úloh, které mohou pomáhat při odhalování nadaných žáků. Tyto úlohy nemusí být určeny jen pro jeden konkrétní předmět, ale mohou mít univerzální charakter (stejný typ úlohy lze využít s různým obsahem v různých vyučovacích předmětech), nebo jsou oborově zaměřené a svou náročností na myšlenkové zpracování a předpokladem využití vyšších úrovní myšlení apelují na žáky s kognitivním nadáním. Snahou této příručky je mimo jiné inspirovat a podnítit učitele k tvorbě podobných úloh, které nejen budí zájem žáků a nutí je k přemýšlení, ale poslouží i učiteli. Jedná se totiž o neformální a přirozený diagnostický nástroj, který učitel nemusí využívat externě mimo proces vyučování, ale může dané úlohy včlenit do výuky za účelem odhalení individuálních schopností jednotlivých žáků.

• **Rozbor studijních výsledků žáka (klasifikace, portfolio, sebehodnocení)**

Známky a průběžné či celkové hodnocení (klasifikace) jsou samozřejmě primárním ukazatelem výkonu žáka v jednotlivých vyučovacích předmětech a významným ukazatelem jeho studijních výsledků. Mnoho odborníků, kteří se věnují vzdělávání nadaných žáků, však poukazuje na fakt, že nadání nemusí jednoznačně ústít v ty nejlepší školní výsledky. Právě mimořádně nadané dítě může cítit nedostatečnou podporu okolí a ztrácet tím motivaci využívat své schopnosti na maximum. Již v raném dětství si může zafixovat model, že okolí (např. vrstevnická skupina) jeho „vyčnívání“ obtížně akceptuje a že je lepší zůstat průměrným. To ale neznamená, že by studijní výsledky neměly vůbec být brány v potaz při nominaci nadaných žáků. Toto kritérium by však nemělo být přeceňováno a chápáno jako jediné vodítko při pedagogické diagnostice nadání.

Portfolio je jedna z dostupných pedagogických metod diagnostikování žáka, při kterém spolupracují pedagog, žák i rodiče. Dobrá diagnostika dává šanci ke smyslupl-

nému nastavení procesu vzdělávání žáka se zohledněním jeho individuálních potřeb. Pomáhá analyzovat a diverzifikovat strukturu aktivit žáků a vtahuje žáka do procesu vzdělávání. Hlavní výhodou osobního portfolia žáka je přesah do mimoškolní oblasti a individualizace přístupu k žákovi.

Sebehodnocení se míní způsob hodnocení procesu a výsledků vzdělávání žáka, stojící na samém vrcholu pomyslné pyramidy hodnotících nástrojů. Jeho výjimečnost spočívá v tom, že hodnocení je prováděno samotným žákem, který jako jediný je schopen zachytit nejen vnější a hmatatelný průběh a výsledek vzdělávání, ale i vlastní vnitřní procesy, které vzdělávání provázejí.

• **Zapojení do oborových soutěží a olympiád a profil zájmové činnosti**

Nadstandardní úkoly, nezávislé a samostatné projekty, zapojení žáka do soutěží, kde funguje vlastní nominace (žák se může dobrovolně přihlásit, aniž by ho učitel předem vybral), mohou výrazně přispět k odhalení specifických, oborových nadání i tam, kde samotné známky o výrazných schopnostech žáka nesvědčí. Nejen nadání, ale většina žáků mnohem více zapojuje své schopnosti a dovednosti ve chvíli, kdy téma aktivity, projektu či soutěže odpovídá jejich zájmu, kterému se někdy až extenzivně věnují ve volném čase. Proto je vhodné využívat soutěže i ve vzdělávacím procesu, ale samozřejmě musí dostat prostor především v oblasti mimoškolního vzdělávání.

Etapy identifikace

Na identifikaci je možné také nahlížet jako na proces, má časové hledisko. Lze proto popsat optimální průběh identifikace, jehož se účastní všechny subjekty, které v procesu identifikace sehrávají svou nezastupitelnou roli.

Nominace (rodič, učitel, spolužák, vedoucí kroužku atp.)

Nominace bývá často první fází v procesu identifikace. Jde ve své podstatě o navržení dítěte k bližšímu sledování, neboť se nominátor (tedy navrhovatel nominace) domnívá, že by se mohlo u žáka jednat o projevy mimořádného nadání. Fáze nominace může probíhat paralelně s metodami screeningu (viz níže).

Screening (systematické skupinové metody identifikace)

Screeningem se většinou míní hromadné mapování schopností žáků za pomoci plošných nástrojů měření. Obvykle se k tomuto účelu využívají různé nominační dotazníky, behaviorální škály nebo screeningové testy. Učitelé mohou v rámci screeningu využít např. již zmiňované nominační škály a dotazníky při mapování žáků celé školy. Psychologové ke screeningu intelektových schopností často využívají např. test Ravenovy progresivní matice (v případě předškolních a mladších školních dětí v barevně zjednodušené variantě).

Individuální vyšetření, hloubková pedagogická diagnostika

Většinou jde o individuální vyšetření ve školském poradenském zařízení, kde dochází k posouzení psychologickému a speciálně pedagogickému (ideálně v součinnosti alespoň dvou odborníků – psychologa a speciálního pedagoga). Do této fáze může spadat i posouzení klinickým specialistou. V případě např. psychosomatických problémů je dobré posudek i od praktického lékaře. Z hlediska pedagoga je v této fázi nutná vstupní pedagogická diagnostika mapující úroveň školních vědomostí a dovedností žáka.

Návazná opatření pro vzdělávání, volný čas, výchovu

Jakýkoliv pokus o identifikaci, a tedy i specifikaci nadání žáka postrádá smysl, pokud není navázán na změny v jeho vzdělávání (od možností drobných úprav učiva až po individuální vzdělávací plán pro všechny vyučovací předměty). Součástí doporučení odborníků může být právě kompenzace intelektových potřeb formou vhodné zájmové činnosti, vyhledáním dalších odborníků, specializovaných pracovišť či středisek volného času, kde by daný žák našel své pole realizace.

2. 1. Pozorování

Pozorování se nabízí jako jeden z nejčastějších a nejsnáze realizovatelných způsobů pedagogické diagnostiky, neboť se jedná o každodenní, více či méně vědomou, činnost v práci učitele. Učitel ve třídě většinou užívá při své práci volnou formu pozorování, z hlediska identifikace nadání je však nezbytné pozorování záměrné. Pro účely diagnostiky je třeba mít na paměti některé zásady, bez kterých není možné očekávat využitelné výsledky:

- Poznávání žáka není jednorázový proces, pozorování je organizováno a probíhá podle předem připraveného plánu.
- Všechny sledované dílčí výstupy je nutné pečlivě zaznamenávat.
- Při pozorování žáka je výhodné spolupracovat s ostatními pozorovateli, kteří mohou žáka sledovat v jiných situacích, než je běžná vyučovací hodina (např. jiní učitelé, speciální pedagog, vychovatel školní družiny).
- Vždy je třeba dodržovat hledisko individuálního přístupu a minimalizovat nežádoucí zásahy do běžných činností žáka i třídy.

Pozorování tedy chápeme jako činnost cílevědomou, časově vymezenou a strukturovanou.

Učitel má možnost sledovat žáka v situacích formálních – učebních, i neformálních – např. o přestávce, při hře, na školním výletě. Pro účely pozorování lze využít situace, kdy žák pracuje či odpočívá sám, stejně jako jej pozorovat v interakci se spolužáky, blízkými, popřípadě i neznámými osobami. Učitel poznává chování žáka i v mnohých specifických situacích – např. při řešení problému či konfliktu, ve chvíli překvapení či obav. Je tedy zřejmé, že učiteli se vhodným použitím této metody dostává do rukou nástroj ke sledování i odhalování podstatných jevů a souvislostí, k zpřesňování nebo k tvorbě hypotéz. Mimo vlastní diagnostiku pak učitel s každým pozorováním získává nejen poznatky o osobnosti a chování žáka, ale také zpětnou vazbu o vlastním působení na žáka, o prostředí, které vytváří. Pro komplexnost výsledků se tu spolupráce s kolegy jeví téměř jako nezbytná.

V procesu pozorování lze rozlišit tři po sobě následující **etapy**:

1. Stanovení cílů, kdy učitel určí, koho a proč bude pozorovat. Vymezí, co je důležité sledovat, vymezí i pevná pravidla a mechanismy (např. zda bude sledovat skupinu či jednotlivce, jak dlouho a jakým způsobem bude získávat a registrovat získané informace) tak, aby pozorování vedlo k danému cíli. Pozorování může být krátkodobé, či dlouhodobé. Vždy je nutné, aby pozorování bylo systematické (např. 2x v určenou hodinu v týdnu po dobu jednoho měsíce) oproti využívání náhodných situací. Výběr plánovaných situací pozorování musí být promyšlený tak, aby poskytoval různé pohledy na chování žáka, nezkrusoval výsledky a postihl všechny důležité kategorie pozorování vzhledem ke stanoveným cílům. Důležitý je však i případný záznam nečekaných reakcí souvisejících s cílem pozorování v sledovaném období (objeví se něco důležitého, s čím učitel předem nepočítal apod.).

Stěžejním úkolem této etapy je připravit vhodný přehled sledovaných jevů. Jejich výběr zásadně ovlivňuje výsledky pozorování. Je třeba vybírat jen takové projevy chování, které lze pozorovat, aby bylo možné důsledně odlišit pozorované jevy

od osobních domněnek (projev žáka může učitel např. chybně interpretovat jako nezáměr či znuděnost, žák je však pouze unaven).

2. **Vlastní pozorování**, sběr dat a jejich interpretace jsou nezbytnými procesy, které pozorování žáka provázejí. Pro záznam dat se doporučují předem připravené **pozorovací archy**. Záznamy se mohou vést ve formě jednoduchých značek s prostorem pro další poznámky. Pro jednodušší a rychlejší zápis lze využívat i posuzovací číselné či grafické stupnice, které postihují intenzitu daného jevu. Na závěr sledovaného období je však vhodné provést písemné verbální shrnutí.

Pro výběr žáků do určitého programu je vhodná také metoda s nucenou volbou, kdy učitel dostane arch s výčtem vlastností, které jsou nezbytné pro nominaci, zaškrtná ty charakteristiky, které u žáka pozorováním identifikuje (např. výběr žáků do šachového semináře – strategické a logické myšlení, zájem o deskové hry).

Užitečné je, když si záznamy vede souběžně několik pedagogů sledovaného žáka a následně své postřehy porovnávají. Tím se minimalizuje subjektivita pozorování a dochází ke zpřesňování získávaných informací. Následná analýza záznamů přispívá opět k objektivizaci výsledků.

3. **Formulace závěrů pozorování** je odpovědí pozorovatele na diagnostickou otázku. Je třeba mít na zřeteli, že závěry pozorování jsou vždy dílčí informací, na jejímž základě nelze stanovovat konečné diagnostické závěry. Umožňuje však lépe pochopit současný stav a spolupomáhá určovat výchovně-vzdělávací strategie pro další období.

V pedagogice je nutné pozornost věnovat i ověření správnosti navržených postupů, rozhodnutí a různých intervencí. Čím komplexnější pozorování bylo realizováno, tím jsou jeho výsledky cennější. Zpětná vazba zde má přesto vždy svou nezastupitelnou úlohu. V případě neúspěchu je třeba revidovat hypotézy, změnit diagnostický postup, navrhnout jiná opatření apod., a to vše s maximálním ohledem k osobnosti a individuálním potřebám konkrétního žáka.

V praxi se nejčastěji při pozorování objevují tyto **problémy**:

- Rychlé stanovení závěrů – jednorázovost a neúplnost pozorování, jednostrannost při volbě sledovaných kategorií a situací, chybějící spolupráce s jinými pozorovateli apod.
- Závěry vyplývají z přesvědčení pozorovatele, a ne z jevu samotného – učitel pouze dohledává argumenty pro své přesvědčení.
- Povrchní interpretace – neschopnost postřehnout podstatné znaky jevu, vidět souvislosti.
- Soukromé teorie osobnosti – např. „Když mu nejde matematika, nemůže být nadaný na fyziku.“
- Nápadné zaměření učitele na daný projev žáka vyvolá změnu žákova chování, což významně ovlivní výsledky pozorování.
- Nepřesná registrace zjištěných dat a časový odklad vytváření záznamů pozorování.

S přibývajícím znalostmi a praktickými zkušenostmi pedagoga-pozorovatele však většinou tyto problémy postupně mizí a metoda může být přínosem pro něj samotného, jeho práci a v neposlední řadě pro jeho žáky.

Podmínky pro úspěšné pozorování žáka

Při přípravě i vyhodnocování pozorování je třeba mít na paměti pozorování v celé jeho komplexnosti, vnímat i celkový kontext situace, v níž je pozorování realizováno. Objektivně pozorovat jevy, jejichž projev je považován v dané situaci za nežádoucí, je nemožné (např. sledování kreativity žáka ve vyučovací hodině, kde převládá výklad učitele a vypracování úloh s jednoznačným zadáním i výsledkem podle učebnice, nebo sledování úrovně kooperace ve třídě, kde každá snaha o spolupráci mezi žáky byla dosud vnímána negativně a končila poznámkou).

Metoda pozorování při identifikaci nadaných žáků

Pozorování je metoda vhodná pro získání podkladů k nominaci žáka pro další vyšetření s cílem potvrdit či vyvrátit jeho mimořádné intelektové nadání, stejně jako pro systematický výběr žáků v rámci vnitřní diferenciaci třídy. S ohledem na cíl – vyhledávání žáků s nadprůměrnými kognitivními schopnostmi – je třeba volit i sledované jevy. Je vhodné zaměřit se především na ty, které učitel může pozorovat a přitom se v osobních charakteristikách mimořádně nadaných dětí a žáků vyskytují častěji než u ostatní populace. Je třeba však mít neustále na paměti, že každý žák je jedinečnou individualitou a právě strukturované pozorování umožňuje učiteli soustředit se na jevy, které jsou charakteristické pro konkrétního žáka. Dále uvedené tematické bloky charakteristik nadaných žáků, resp. otázky k nim přiřazené, jsou doporučenými oblastmi, na něž by se pozorování žáka mohlo zaměřit. Každý učitel si pro vlastní pozorování musí vyčlenit konkrétní kategorie chování, v nichž se zde uváděné charakteristiky mohou u žáka projevat. Strukturovaným pozorováním v reálné situaci učitel jistě pokryje jen dílčí část sledovaných charakteristik žáka – zaměří se patrně jen na to, co si bude chtít důkladně zmapovat nebo ověřit. Jinde vystačí se závěry, které si již učinil na základě svých dosavadních poznatků o žákovi, např. metodou volného pozorování.

Sledované projevy lze rozdělit do několika oblastí:

a) Intelektové charakteristiky a projevy neodpovídají vždy aktuálním školním výsledkům žáka, leckdy s nimi bývají v přímém rozporu. Je třeba si uvědomit, že mnohdy se oblast mimořádných výkonů žáka nepřekrývá s obsahem, a zejména formou školního vzdělávání. Neméně důležitá je i kompatibilita prostředí školy a výukového stylu s učebním stylem a osobnostním profilem žáka. To vše může ovlivňovat vztah mezi aktuálním školním výkonem žáka a jeho kognitivními schopnostmi. Právě cíleným pozorováním lze odhalit žáky, kteří ve školním prostředí podávají výrazně horší výkon, než jim umožňují jejich intelektové předpoklady. Otázky, na něž pozorováním hledáme odpověď, mohou být např.:

- Má žák v některém oboru výrazně nadprůměrné znalosti?
- Má žák vynikající paměť?
- Osvojuje si novou látku výrazně rychleji než ostatní?
- Jsou jeho školní výkony velmi kolísavé/vždy nadprůměrné?
- Projevuje žák neobyčejnou zvědavost?

- Dokáže si samostatně vyhledávat a zpracovávat informace?
- Objevuje souvislosti mezi jevy i tam, kde je ostatní nevidí?
- Jak dlouho se dokáže koncentrovat na téma, které ho zajímá?
- Řeší úspěšně komplikované problémy?
- Dosahuje výrazně nadprůměrných výsledků ve většině vyučovacích oblastí, či je úzce zaměřen pouze na jednotlivé téma?
- Má žák velmi širokou slovní zásobu?
- Je jeho vyjadřování nezvyklé, často originální?
- Rozumí lépe než ostatní abstraktním pojmům?
- Klade otázky výrazně častěji než ostatní?
- Má zájem o diskutování svých názorů?
- Skáče ostatním často do řeči?
- Doplnuje verbální projevy učitele či spolužáků svými poznámkami?
- Vnáší velmi často do hovoru téma svého zájmu?
- Projevuje specifický smysl pro humor?

V profesním životě je mimořádně ceněna schopnost přicházet s novými originálními nápady, nalézat neobvyklá řešení. Úspěšní lidé vděčí často za svůj úspěch mimořádné **kreativitě**. Tu může učitel pozorovat, pokud si při sledování žáka kladě např. následující otázky:

- Má velmi rozvinutou představivost?
- Volí často neobvyklé postupy?
- Bývají jeho nápady často nezvyklé?
- Rád věci komplikuje a potom hledá nová řešení?

b) Učební styl (postup při učení, který jedinec v daném období preferuje, vyvíjí se z vrozeného základu a během života se proměňuje a obohacuje) nadaných bývá často kvalitativně odlišný, což může významně ovlivňovat jejich školní úspěšnost. Nadaní žáci jsou obvykle i v mladším školním věku schopni efektivně a vědomě využívat vhodné vzdělávací strategie. Při pozorování žáka by proto učitele měly zajímat odpovědi např. na otázky:

- Je schopen se rychle adaptovat na nezvyklé učební prostředí?
- Preferuje výrazně skupinovou či individuální práci?
- Dokáže pracovat samostatně?
- Odmítá/vyžaduje při práci přesné instrukce?
- Jaký je jeho učební styl?
- Zná a dokáže popsat své vzdělávací strategie?
- Dokáže popsat své myšlenkové postupy?
- Má pracovní tempo odlišné od ostatních?
- Preferuje globální přístup k tématu?
- Vnímá téma v širokém kontextu?

Pozoruje-li pedagog nadaného žáka při práci, může si např. často všimnout, že

- nebývalá preciznost mu leckdy brání odevzdat práci v termínu;
- ke správným výsledkům dochází i přes nedodržení stanoveného postupu;
- projevuje neochotu přerušit činnost, která ho zaujala;
- využívá při práci prvky vědeckého myšlení;

- zdůrazňuje nejednoznačnost výsledků a hledá paralelní řešení;
- má sklon k perfekcionismu.

Výrazné odlišnosti projevují někteří nadaní žáci také v poměru mezi vnější a vnitřní motivací k učení. Právě preference vnitřních motivačních faktorů a velká nezávislost na motivaci zvnějšku u nich zapříčiňuje paradoxně ve školním prostředí často nedostatečný zájem o školní práci. V oblasti **motivace** se např. pedagog může ptát:

- Je žakovou motivací pro studium často touha nalézt pravdu či něco pochopit?
- Zajímá ho vlastní téma více než známka či jiné ohodnocení, které za práci získá?
- Dokáže na tématu, které ho zajímá, pracovat i delší dobu, případně se k němu vrátit?
- Projevuje nespokojenost, nedaří-li se mu vyřešit problém, který ho zaujal?

c) Emocionální a další osobnostní charakteristiky a projevy nadaných jsou velmi individuální, přesto je však možné, zejména v souvislosti s výsledky pozorování v jiných oblastech projevů, podpořit své rozhodování při nominaci žáka i registraci projevů, které jsou ve sledované skupině žáků výrazně častější. Učiteli navíc získané poznatky vždy umožní lépe rozumět chování žáka, a tak optimalizovat i vzdělávací strategie pro něj určené. Svou pozornost proto může zaměřit např. na následující otázky:

- Projevuje žák výrazně zvýšenou citlivost na podněty, zejména pak v intelektové a emoční oblasti?
- Je žák přehnaně kritický ke svému okolí i sobě samému?
- Vyhýbá se riskování, soutěžení (není-li si jistý vítězstvím)?
- Má velmi vyvinutý smysl pro spravedlnost?
- Projevuje předčasný zájem o témata morálky a existenciální problémy?
- Reaguje často impulzivně?
- Má zvýšenou/sníženou potřebu emocionální podpory a přijetí okolím?

d) Sociální charakteristiky a projevy ve školním prostředí jsou často ovlivněny u nadaných žáků tím, zda se jim daří přes vlastní odlišnosti navazovat plnohodnotné vztahy s vrstevníky. I zde však lze vysledovat projevy chování, které jsou alespoň pro část nadaných žáků typické. Je třeba si proto klást např. otázky:

- Jaké je postavení žáka ve třídě? Projevuje vůdcovské sklony, nebo stojí většinou mimo hlavní dění?
- Má potíže v sociálních kontaktech?
- Preferuje kontakty se staršími kamarády a dospělými?
- Má potíže při adaptaci v nezvyklých situacích?
- Porušuje často formální pravidla chování, školní řád?
- Dostává se do problémů kvůli nerespektování autorit?
- Vnímá dospělě jako rovnocenné partnery?
- Je introvert? Odmítá často kolektivní činnost?
- Dokáže se identifikovat s vrstevníky?
- Vyžaduje nepřiměřenou míru pozornosti k vlastní osobě a zájmům?

- Dokáže sebe a své názory obhájit před skupinou vrstevníků bez negativních emočních projevů?
- Vyžaduje extrémní míru volnosti?

e) Tělesné charakteristiky a projevy odlišné od vrstevnické skupiny bývají nápadné u rozumově nadaných žáků zejména v mladším školním věku. Později se jedná nejčastěji o jejich negativní vztah k pohybovým aktivitám. I zde však existují individuální rozdíly a u mnoha nadaných žáků se popsané odlišnosti vůbec neprojeví. Pro tuto oblast se může učitel při pozorování zaměřit např. na hledání odpovědí na otázky:

- Existuje u žáka výrazný rozdíl mezi úrovní jeho intelektového a tělesného vývoje?
- Jak vyspělá je jeho motorika?
- Brání mu nezralost jemné motoriky v realizaci jeho nápadů?
- Vyhýbá se sportovním aktivitám?

Zájmy a volnočasové aktivity ve škole většinou nelze přímo pozorovat (s výjimkou např. školních zájmových útvarů a školní družiny), do charakteristiky žáka však patří a často mohou učitelé při identifikaci žáka s mimořádným nadáním pomoci. Přehled o této oblasti má zejména učitel prvního stupně základní školy a třídní učitel stupně vyššího. V ostatních případech ji většinou učitelé reflektují jen tehdy, pokud se zájmy žáka výrazně projevují i v předmětech jimi vyučovaných. V jiných případech je metodou vhodnou k získání těchto poznatků spíše strukturovaný rozhovor se žákem, případně s jinými osobami (rodiče, trenér, vedoucí kroužku apod.), než pozorování ve školním prostředí. Poznatky o volnočasových aktivitách dokážou významně rozšířit vnímání žákovy osobnosti, což může učitel úspěšně využít i v další výuce.

Úroveň a inventář zájmů žáka nám může velmi pomoci v procesu identifikace nadaných a talentovaných žáků zejména tam, kde žák není motivován k podávání vysokého výkonu ve školním prostředí. Pro nadané žáky je charakteristické, že jejich zájmy bývají často pro jejich věk neobvyklé a znalost jimi zvoleného tématu často převyšuje již v dětském věku znalosti průměrného dospělého člověka. Otázky, na které učitel hledá odpověď, pak mohou být např.:

- Jak tráví žák volný čas? Jsou jeho koníčky neobvyklé pro jeho věk? (v mladším školním věku např. biologie, astronomie, historie, hlavolamy aj., později pak např. orientální jazyky, literární aktivity, šachy, vědecké bádání a mnoho dalších)
- Má silně vyhraněné zájmy?
- Studuje ve volném čase další cizí jazyky?
- Hraje úspěšně deskové nebo počítačové strategické hry?
- Chápe rychle pravidla nové hry? Vymýšlí dokonce pravidla vlastní, komplikovanější?
- Preferuje ve volném čase intelektové aktivity před sportovními?
- Čte knihy? Jaké?

Pro dokreslení předchozího textu jsou pro inspiraci uvedeny příklady, jak lze v praxi užívat **pozorovací archy**. Jedná se pouze o tři z mnoha možností, které se nabízejí. Pra-

vidlem by měla být zejména jednoznačnost formulací a přiměřený počet sledovaných jevů. Pozorovací arch má být pro učitele pomůckou, nikoli mu svou nepřehledností práci komplikovat.

Příklad č. 1 využívá zejména situačního rozdělení činnosti:

POZOROVACÍ ARCH

Jméno žáka: Datum: 12. 5.

Předmět: Přírodověda

projevy: situace:	neverbální	verbální	motivace	postup
Při zadání úkolu	naslouchá chvíli, hraje si s penálem	otázky již při instrukcích, skákání do řeči, mumlá si pro sebe	na začátku velká, pak nezám - hraje si; zaujatě se pouští do práce	pracuje před dokončením instrukcí
Při realizaci úkolu	preciznost, koncentrace když skončí, chodí po třídě	komentuje, občas vykřikuje „Vidíš to!“ „To nejde!“ Diskutuje s učitelem.	velké zaujetí, po dokončení ruší ostatní - netrpělivost.	nepořádek na stole, vymyslel i varianty navíc (náčrtek).

Příklad č. 2 je ukázkou kombinovaného záznamu pozorování s využitím škály i verbálního popisu. Slouží k opakovanému pozorování vybraných jevů. Ty jsou přitom sledovány střídavě v situacích přímo souvisejících s výukou i v ostatních situacích ze školního prostředí:

POZOROVACÍ ARCH

Jméno žáka: Třída:ll.....

Sledovaná oblast: ...Sociální a emoční.....

datum	situace učební	situace jiná	kontakt s vrstevníky	samostatnost	vztah k autoritě
9/9	M - plnění úkolu vyhledává, práce s učebnicí, diskuze	_____	2 konflikty, snaží se mít pravdu	5	3 skáče do řeči učiteli; naslouchá i diskutuje
10/9	_____	velká přestávka	3 konflikt (časopis)	2 snaží se zapojit do skupiny (pomůže dozor)	_____
11/9	projekt, skup. práce AJ Doprava	_____	1 prosazuje své téma, odmítá názor skupiny, pláče	5 Své téma připravil výtečně až k prezentaci	nepřijímá kritiku, nakonec kompromis
12/9	_____	ŠD - volná hra	1 neúspěšný pokus o zapojení, hra CINK; odešel	5 sám s mozaikou (velice nápaditě!) trpělivost	5 diskuze o možnostech mozaiky, geom. obrazcích

Škála: zvládá 5 - bez potíží; 4 - většinou; 3 - občas; 2 - s pomocí; 1- nezvládá

V pedagogické praxi je nejčastější pozorování zaměřené na jednoho konkrétního žáka, zejména v případech, kdy pozorovatel je v dané chvíli současně vyučujícím. Některé situace však umožňují, aby učitel pozoroval současně více žáků, přestože je sám účastníkem výukového procesu. Takový příklad vidíme v ukázce pozorovacího archu č. 3, kdy vyučující sleduje dané projevy žáků při práci v jedné skupině:

POZOROVACÍ ARCH

Datum: 18. 3. Třída: 9. B Předmět: ČJ Vyučující:

jméno	spolupráce	originalita	poznámky
Jana	AAA snaha o společný postup, urovnávání konfliktů, zajištění pomůcek pro skupinu	NN (jen u vymyšlení názvu)	zajišťovala spíše servis, pohodu,...
Petr	A s Janou, pak pracoval sám	AAA vymyslel postup, prostředí, další postavu (Oskar)	„Kdybyste mě tu neměli!“, snaha prosadit se, uznání, J.
Tomáš	? předstíral, jen když přišel učitel	NN - nepracoval vůbec!	po hodině řekl, že byl nervózní - bude zkušební z F

A - ano, N - ne, ? - nejednoznačné; (opakování dle intenzity projevu)

Pedagogické pozorování neprobíhá v laboratorních podmínkách a osobnost učitele, výukový styl i prostředí významně ovlivňují možnosti i výsledky pozorování. Proto je důležité vytvářet – nejen při identifikaci mimořádně nadaných – ve škole takové prostředí, v němž žáci mohou projevit svou individualitu a podávat výkony v souladu se svými osobnostními předpoklady. Diferencovaným přístupem lze celý vzdělávací proces zefektivnit a individualizovat. A právě metoda pozorování v kontextu pedagogické diagnostiky může významně přispět k efektivní diferenciaci a individualizaci výuky.

Literatura:

FRIEDMANN, Z. *Úvod do pedagogické diagnostiky* [online]. 2006 [cit. 2010-07-27]. Dostupné na <http://spedagogika.czechian.net/Ped_diagnostika.pdf>.

JURÁŠKOVÁ, J. *Rukovět pro učitelov intelektovo nadaných dětí v elementárních ročníkov*. In: Fořtíková, J., Renzulli, J., Reisová, S. M., Montgomeryová, D., JURÁŠKOVÁ, J. *Úspěšná výuka mimořádně nadaných dětí*. Praha: Triton, 2008.

MÁLKOVÁ, G. *Zprostředkované učení*. Praha: Portál, 2009.

MAREŠ, J. *Styly učení žáků a studentů*. Praha: Portál, 1998.

RENZULLI, J. *Praktický systém pro identifikaci nadaných a talentovaných studentů*. In: Fořtíková, J., Renzulli, J., Reisová, S. M., Montgomeryová, D., Jurášková, J. *Úspěšná výuka mimořádně nadaných dětí*. Praha: Triton, 2008.

2. 2 Dotazníky k posouzení projevů žáka dostupné na webových portálech vybraných institucí zabývajících se identifikací nadaných dětí a žáků v České republice

Jak již bylo uvedeno, v České republice zatím neexistuje ověřený nástroj ve formě dotazníku, který by byl prioritně určen k vyhledávání nadaných dětí a žáků pedagogy pro jejich nominaci k odbornému vyšetření ve školském poradenském zařízení. Protože historie specializované péče o nadané žáky v ČR je poměrně krátká, tvorba těchto nástrojů buď teprve probíhá, nebo jsou zatím ověřeny pouze na malém vzorku žáků. Přesto již některé odborné instituce vytvořily pilotní verze dotazníků a zveřejnily je na svých webových portálech. Tyto dotazníky mají různorodá členění, způsob jejich hodnocení je však stejný. U jednotlivých položek se označuje buď jen výskyt daného jevu, nebo i jeho četnost.

Webové portály vybraných institucí zabývajících se identifikací nadaných dětí v ČR

Na webových portálech níže uvedených odborných institucí jsou zveřejněny základní charakteristiky nadaných dětí a žáků a jejich specifických projevů např. při výuce, v chování, vztahu s vrstevníky aj. Individuální dotazy mohou učitelé konzultovat s odborníky v sekcích věnovaných poradenství pro učitele. Zároveň mohou doporučit tento způsob získávání informací rodičům, včetně využití poradny pro rodiče nadaných žáků. Přínosem všech webových stránek je pravidelná aktualizace informací odborně směřovaných k pedagogům nebo rodičům nadaných dětí a žáků, ale i psychologům věnujícím se této problematice. Portálů, na kterých získá pedagog cenné informace o specifických projevech nadaných žáků a možnostech jejich vzdělávání, je však mnohem více. Příklady těch, které se v různé míře zabývají péčí o nadané u nás, jsou uvedeny v závěru této kapitoly.

Pro lepší orientaci ve volně dostupných dotaznících jsou součástí popisu jejich obsahu v příručce také informace, které autoři šetření uvedli na svých webových stránkách společně s dotazníky. Pro potřeby příručky jsou některé z dotazníků kráceny. Celou verzi dotazníků, včetně dalších pokynů, lze však dohledat na uvedených stránkách vybraných institucí.

a) Portál Centra pro rozvoj nadaných dětí (Institut výzkumu dětí, mládeže a rodiny, Fakulta sociálních studií MU, Brno) www.nadanedeti.cz

Dotazník pro učitele – škála k ohodnocení charakteristik rozumově nadaných dětí mladšího školního věku

http://www.nadanedeti.cz/index.php?stranka_id=80

Autor: Š. Portešová, P. Jančová

Dotazník je autorkami označen jako pilotní verze škály. Je určen k identifikaci nadaných žáků na prvním stupni základní školy a pro další výzkum v oblasti charakteristiky nadaných. Celá verze dotazníku zahrnuje 79 položek z 13 vybraných kategorií (myšlení, učení, paměť, pozornost, čtení, slovník, spravedlnost, tvořivost, zodpovědnost – sebekritika, humor, emoce – adaptace, ostatní). Hodnocení jednotlivých položek probíhá na šestistupňové škále s krajními polohami nesouhlasím – souhlasím (bez slovního označení stupňů mezi nimi). Dotazník

se administruje přímo na webové stránce. Je ihned automaticky vyhodnocen, bohužel zatím bez podrobnější analýzy ve vztahu k hodnocenému žákovi (získané výsledky nejsou blíže interpretovány, nelze je porovnat s jiným vzorkem). Pedagog však získá přehled svých odpovědí, které jsou bodově ohodnoceny, a graf ilustrující kladné a záporné odpovědi.

Ukázka z dotazníku (zkráceno):

1. Má rád aktivity v přírodě.
2. Zajímá ho, jak a proč věci nebo jevy fungují. *(Ptá se proč? Jak? Kdy?)*
3. „Žije“ často ve svém vnitřním světě. *(Pořád jej musím „probouzet“, někdy ani nestihne udělat to, co ostatní.)*
4. Hodně čte.
5. Nesnáší změny. *(Např. vyučujícího, programu dne, běžných denních činností.)*
6. Je schopen ostatním přesně vysvětlit podstatu logického problému i způsob jeho řešení.
7. Rád se zapojuje do hádek. *(Vidí v nich příležitost, jak uplatnit svůj náskok ve slovním vyjadřování a myšlení.)*
8. Je schopen sám dojít k vytčenému cíli.
9. Strhává na sebe a na svá témata pozornost učitele. *(Např. stále se na něco ptá, komentuje, vysvětluje, není možné se věnovat ostatním.)*
10. Nepotřebuje látku téměř opakovat.
11. Odmítá dělat to, co nepovažuje za důležité. *(Např. odbývá jednodušší úkoly a předvídatelnou práci.)*
12. Usiluje o vyřešení úkolu nebo problému, zcela se do něj „ponoří“.
13. Polemizuje s učitelem při trestání spolužáků.
14. V kolektivu spolužáků je oblíben.
15. Není schopen se rozhodnout. *(Váhá, je nejistý ve svém rozhodnutí.)*
16. Používá přesná, jasná vyjádření, často i cizí slova. *(Např. exekutor, hypotéza, diskuze, symbol, klasifikace...)*
17. Je individualista, jakoby nevnímá ostatní.
18. Dobře kreslí a maluje.
19. Má rád náročnější, problémové, individuální úkoly.
20. Protestuje proti všemu nelogickému. *(Platí ve všech předmětech, i např. v hudební výchově, výtvarné apod.)*
21. Rozumí i dospělému humoru.
22. Protestuje proti některým pedagogickým postupům učitele. *(Např. proti způsobu*

učení, známkování, dává velmi silně najevo svůj nezájem, ptá se, proč má pracovat právě tak a teď, s danými pomůckami apod.).

23. Zajímá ho „co by se stalo, když“... (Hledá vztah příčiny důsledku).
24. Neuznává autority. (Např. rozdílné postavení učitel - žák, dospělý - dítě, všechny bere jako vrstevníky.)
25. Rád čte i náročnější, dospělé texty, rozumí jim. (Např. denní tisk, biografie, encyklopedie, vědeckou literaturu, cestopisy.)
26. Řečí manipuluje s ostatními, ovládá je. (Může používat slova k tomu, aby se vyhnul určitým situacím.)
27. Stanovuje si vlastní hypotézy, které předem „testuje“ rozumem. (Např. tak by to mohlo být, kdyby,... nevrhá se bezhlavě do každé situace.)
28. Je netrpělivý, až netolerantní, když jsou ostatní pomalí. (Např. když si nemohou vzpomenout, nedovedou se rychle vyjádřit apod.)
29. Zajímá jej estetická stránka věcí, má umělecké schopnosti.
30. Má cit pro emoce ostatních. (Naslouchá s porozuměním a empatií.)

**b) Portál Institutu pedagogicko-psychologického poradenství ČR; sekce nadání a nadaní
www.ippp.cz**

Posuzovací škály k vyhledávání kognitivně nadaných žáků na 1. stupni ZŠ
http://www.ippp.cz/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=52&Itemid=173

Autor: tým IPPP (S. Durmeková, L. Hříbková, P. Novotná)

Stránka nabízí dvě verze dotazníku, odlišené ročníkem vzdělávání žáka na 1. stupni základní školy: Posuzovací škálu chování žáků 1. a 2. ročníku ZŠ a Posuzovací škálu chování žáků 3. až 5. ročníku ZŠ. Verze pro 1.–2. ročník obsahuje 28 položek, verze pro 3.–5. ročník 40 položek. Položky jsou voleny tak, aby odpovídaly znalostem, které může učitel ve škole o žákovi získat. Oba dotazníky si pedagog může stáhnout a po vyplnění uložit pod jménem konkrétního žáka. Následně si pak sám vyhodnotí, kolik souhlasných tvrzení označil a v jaké intenzitě (četnosti, souhlasu) se nacházejí. Závěry pro nominaci k vyšetření tak vycházejí z jeho vlastní analýzy.

Ukázka dotazníku pro 1.-2. ročník ZŠ:

1. Má výbornou dlouhodobou paměť.
2. Hodně věcí si zapamatuje bezděčně.
3. Ve srovnání s vrstevníky se dovede lépe a déle soustředit.
4. Na svůj věk má pokročilou a bohatou slovní zásobu.
5. Četlo relativně plynule již před vstupem do školy.

6. Čtení (ve smyslu aktivity, nikoli školního předmětu) patří k jeho oblíbeným činnostem.
7. Rádo čte encyklopedie a „náročnou“ literaturu.
8. Hovoří v rozvířených větách s vyspělou gramatickou stavbou.
9. Umí zajímavě a poutavě vyprávět.
10. Při nástupu do školy běžně psalo tiskacím písmem.
11. V matematice by zvládlo náročnější látku, než je probírána.
12. Radost z počítání a zájem o matematiku byly u něho zřejmě při nástupu do školy.
13. Rychle porozumí nové látce z matematiky.
14. Rádo řeší různé hádanky a rébusy.
15. Má dobrý postřeh, upozorňuje na nesrovnalosti a rozpory (např. v informacích, věcech, jednání lidí).
16. Jeho odpovědi jsou mnohdy neobvyklé - využívá při nich svoji fantazii a nápady dále rozvíjí.
17. Má tendenci řešit zadané úkoly více způsoby.
18. Rádo vytváří něco nového - vlastní povídky, encyklopedie, modely, schémata, mechanické hračky apod.
19. Klade mnoho otázek, je zvědavý.
20. Má neustálou potřebu poznávat, svou pozornost zaměřuje na vše nové a neznámé.
21. Když ho nějaká činnost zaujme, někdy se do ní natolik ponoří, že nevnímá okolí.
22. Nerado dělá snadné a stereotypní úkoly.
23. Stává se, že se při vyučování nudí.
24. Začíná již projevovat zájem o určitou oblast poznání - uveďte prosím jakou:
25. Velmi těžce nese neúspěch.
26. Mívá kritické výhrady k výkonům spolužáků nebo autoritám.
27. Dovede s učitelem „diskutovat“ o učivu a vyžaduje logická zdůvodnění.
28. Rádo vyhledává společnost starších dětí nebo dospělých.

Ukázka dotazníku pro 3.-5. ročník ZŠ (zkráceno):

1. Usiluje o co nej přesnější, fakticky správné odpovědi, používá v nich i cizí slova.
2. Učení mu/jí jde samo - zvláště v oblastech, které ho/ji zaujmou.
3. Má výbornou paměť, zapamatuje a vybaví si i velmi podrobné detaily.

4. Je schopen/schopna se učit sám/sama z učebnice nebo encyklopedie.
5. Dovede si vyhledat nebo zjistit informace, které potřebuje - například pro řešení úkolu.
6. Rychle nahlédne strukturu úkolu/problému, zejména v (doplňte předměty nebo oblast/i):
7. Je schopen/schopna dobře si vymežit postup činnosti nebo dílčí kroky vedoucí k vyřešení úkolů.
8. Rád/a navrhuje a používá alternativní způsoby řešení úkolů.
9. Pružně adaptuje vlastní způsoby řešení úkolu, například podle nových informací.
10. Stává se, že vynechává některé postupné kroky řešení a úkoly řeší tzv. zkráceným způsobem.
11. Postřehne vztahy a souvislosti mezi věcmi, jevy a událostmi, které spoluzáci neregistrují.
12. Má rozsáhlé znalosti z různých oblastí (např. historie, politika, zeměpis, elektrotechnika, chemie, vesmír aj.)
13. Svě znalosti a vědomosti aplikuje v nových (i mimoškolních) situacích.
14. Klade investigativní (zjišťovací, pátrací, průzkumné) nebo provokativní otázky k učivu nebo dění kolem sebe.
15. Při běžném opakování a procvičování učební látky se nudí.
16. Vyžaduje logická zdůvodnění, proč se věci mají dělat daným způsobem.
17. Rád řeší různé netradiční a tvořivé úlohy (hlavolamy, hádanky apod.).
18. Baví ho/ji hry, ve kterých je nutné předvídat několik kroků dopředu (např. šachy a jiné deskové hry, různé počítačové strategické hry apod.).
19. Pokud nemá spolupracovníky, kteří jsou na odborné (mentální) úrovni jako on sám / ona sama, raději pracuje samostatně a vlastním tempem.
20. Preferuje ústní projev před písemným.
21. Těžce nese, když udělá chybu.
22. Vzhledem k věku má neobvyklé zájmy, jako jsou například globalizace, oteplování planety apod. - *uved'te jaké:*
23. Dlouhodobě a hluboce se zajímá (*zajímal/a*) o:
24. Rád/a čte (např. náročnější knihy, časopisy, články na internetu) - *uved'te, které žánry preferuje:*
25. Někdy bývá určitými činnostmi natolik pohlcen/a, že nevnímá okolí.
26. Je pro něho/ni typická vytrvalost v činnostech, které ho/ji zaujmou.
27. Stále něco vytváří - například vlastní povídky, encyklopedie, modely, schémata apod.

28. Má rád/a společnost starších žáků nebo dospělých.
29. Je kritický/á k chybám a nedokonalostem ostatních a upozorňuje na ně.
30. Otevřeně projevuje své emoce, například nadšení nebo znechucení.

**c) Metodický portál Výzkumného ústavu pedagogického v Praze
www.rvp.cz**

Dotazník pro posouzení projevů žáka ve školním prostředí
<http://rvp.cz/diagnostikazaka>

Autor: VÚP a kolektiv externích autorů (J. Fořtíková, M. Čavojská)

Dotazník je aktuálně ve stadiu pilotního ověřování. Je určen k identifikaci nadaných žáků na základní škole a v nižších ročnících víceletého gymnázia. Dotazník obsahuje 30 položek rozdělených do 5 kategorií (práce s informacemi, tvůrčí řešení problémů, samostatnost, míra nepřizpůsobivosti a perfekcionismus). U jednotlivých položek hodnotí pedagog četnost výskytu daného projevu na pětistupňové škále. Dotazník se administruje ve dvou fázích. V první fázi žáka samostatně posoudí několik učitelů, kteří s ním pracují. Výsledky jsou tvořeny průměrem hodnocení všech hodnotitelů, a to v každé kategorii, a jsou předloženy jako souhrnný profil žáka. Průměr hodnocení eliminuje subjektivní pohledy zapojených hodnotitelů. Do internetové databáze se zadá konečný výsledek v každé kategorii a dotazník se odešle k dalšímu zpracování. Pedagog může následně porovnat získané hodnoty daného žáka s profilovým grafem založeným na celém souboru dosud posouzených žáků dané věkové kategorie. Cílem sběru dat je průběžné doplňování databáze a vytvoření samostatného profilu skupiny žáků, kteří již byli identifikováni jako nadaní. Tím se bude zásobník dat průběžně rozšiřovat a podklady v každé věkové kategorii zpřesňovat.

Ukázka dotazníku:

1. Nachází souvislosti mezi získanými poznatky a reálnými situacemi.
2. Využívá získané zkušenosti nebo osvojené poznatky i v jiných, nových situacích.
3. Dokáže plynule přecházet mezi různými úkoly nebo činnostmi.
4. Dokáže se rychle zorientovat v úkolu a zjistit si potřebné informace pro jeho úspěšné řešení.
5. Zajímá se o detaily různých činností, jevů nebo fungování předmětů.
6. Aktivně si dohledává doplňující informace vztahující se k tématu, textu nebo k aktuálnímu dění.
7. Dokáže navrhnout zajímavý způsob řešení úkolu a pomůcky k jeho zpracování.
8. Dokáže přijmout a využívat i netradiční způsoby řešení úkolů.
9. Popisuje zajímavě různé jevy, předměty, události a zážitky.
10. Uplatňuje při řešení různých úkolů fantazii a představivost.

11. Přichází s vlastními projekty či úkoly, založenými na netradičním způsobu řešení nebo zpracování.
12. Zaujme svou činností druhé, případně je zapojí i do plnění úkolu.
13. Uplatňuje vlastní zkušenosti a názory.
14. Dokáže si samostatně zvolit a připravit vhodné studijní materiály nebo pomůcky k plnění úkolu.
15. Dokáže pracovat samostatně, aniž by se spoléhal na podporu okolí.
16. Hledá vlastní způsoby řešení úkolu a poradí si s případným problémem.
17. Dokáže se sám rozhodnout a vybrat si z nabízených možností způsob řešení úkolu.
18. Je schopen učit se sám prostřednictvím různých zdrojů.
19. Nerad řeší a dokončuje úkoly, které se mu zdají jednoduché nebo nezajímavé.
20. Nerad přerušuje nebo ukončuje činnost, která ho primárně zaujala.
21. Je netrpělivý až netolerantní, když jsou ostatní pomalí.
22. Odmítá dril, nebaví ho opakovat a procvičovat učivo.
23. Odmítá přijmout to, co mu připadá nelogické.
24. Nedokáže dodržet stanovená pravidla činnosti nebo hry.
25. Klade si vyšší cíle než většina jeho spolužáků.
26. Nad zadanými úkoly tráví více času než ostatní.
27. Má-li pocit, že něco nedokáže udělat perfektně, raději se do činnosti nepouští.
28. Dbá na to, aby jeho práce byla pečlivě zpracovaná, včetně detailů.
29. Je příliš sebekritický, svou práci často upravuje nebo předělává.
30. Chce se vyjádřit co nejpřesněji, opravuje se, používá odborné výrazy, cizí slova.

Další české portály primárně se zabývající tematikou vzdělávání nadaných dětí a žáků:

www.centrumnadani.cz

www.nadanedite.cz

www.nidm.cz/talentcentrum

www.mensa.cz

www.rvp.cz; <http://rvp.cz/filtr-ZUB-DC-1>, <http://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=2125>

www.talent-nadani.cz

2. 3 Inspirativní úlohy (k pedagogické diagnostice kognitivního nadání)

Inspirativní úlohy mohou podobným způsobem jako např. pozorování žáka nebo nominační dotazníky posloužit pedagogům k odhalení intelektově nadaných žáků. Úlohy jsou rozděleny do dvou bloků.

Úlohy bloku I. reprezentují logické řady, rychlé součty čísel, matematické slovní úlohy, přesmyčky, hledání podobností ve slovech, práce s kořenem slova, hry se slabikami, slovní řetězy, synonyma, antonyma apod. Tyto úlohy se objevují ve výuce poměrně často, bývají zastoupeny v učebnicích nebo jsou snadno dostupné v pedagogické literatuře a na webových portálech věnovaných kvízům či zajímavým úlohám. Pedagogové takové úlohy bez větších obtíží nejen využívají ve výuce, ale i sami tvoří. Jmenované typy úloh lze pro detekci nadání žáka využít, je však nutné si uvědomit, že úspěšné vyřešení několika úloh neznamená nutně potvrzení žákova nadání. Žák musí prokázat dlouhodobý zájem a schopnost tyto úlohy řešit.

Úlohy bloku II. s intelektovým nadáním přímo souvisejí. Úlohy jsou záměrně vytvořeny tak, aby vliv věku žáka na schopnost jejich řešení byl minimální. Důležité nejsou znalosti, ale chápání souvislostí, logické uvažování, kreativita, rozsah slovní zásoby, originální přístup k řešení, vnímání detailů, v některých úlohách je podstatná i rychlost řešení, či nejednoznačnost zadání. Úlohy bloku II. představují především: speciální číselné řady (obsahující např. prvočísla, mocniny, několik sloučených řad atp.), algebrogramy, operace v tabulkách, náročné slovní úlohy, zebry, ve verbální oblasti pak soustavy slov s logickým klíčem nebo hesla z indicií.

Důležitým vodítkem při identifikaci nadání je žákova schopnost tyto úlohy nejen řešit, ale i odpovědět na otázku, proč je právě toto/jeho řešení správné. Takové typy úloh jsou obtížněji dostupné a vytváření jejich analogií pro účely výuky může být pro učitele poměrně náročné (pokud se již tvorbou obdobných úloh dříve nezabýval). Rozvíjet logické, matematické a verbální schopnosti žáků lze mnoha aktivitami. Je dokonce možné požádat žáky, aby se podobné úlohy pokusili vytvořit sami.

BLOK I.

Číselné řady - jednoduché: Jaké číslo patří na místo otazníku: 4 - 7 - 10 - 13 - 16 - 19 - ? (22)

Rychlé součty čísel: Součet čtyř za sebou jdoucích čísel je 278. Jaká jsou to čísla? (68, 69, 70, 71)

Jednoduché matematické slovní úlohy: Lokomotiva ujede 9 km za 5 minut. Kolik km ujede za hodinu? (108)

Přesmyčky: Ze zadaného slova přeskupením písmen vytvořte podstatné jméno:
TLAMA (MALTA nebo MLATA)
TEPLICE (PETLICE)

Slovní řetězy: Mezi slovy SOJKA a KOBRA vytvořte slovní řetěz, kde každé následující slovo se od předchozího liší právě jedním písmenem:
SOJKA - SOPKA - KOPKA - KOBKA - KOBRA

Tvorba slov: Doplňte tři písmena tak, aby vznikla podstatná jména v prvním pádu jednotného čísla. M - . . . ; P - . . . ; . . . - INA
(LAT)

Synonyma/antonyma: K zadanému slovu určete slovo opačného významu - antonymum.

lépe - lepší, hlubší, špatně, hůře, nedobře, skvěle řešení: hůře

Doplňte slova do věty: Každé ____ můžete ve vámi vytvořeném slově použít jen ____.

- a) hlasování - jednou
 - b) slovo - dvakrát
 - c) přiznání - výjimečně
 - d) písmeno - jednou
 - e) písmeno - někdy
- (d)

Logické dvojice: Určete, která dvojice má podobný logický vztah jako dvojice zadaná: TUŽKA - PROPISKA

- a) MALÍŘ - ŠTĚTEC
 - b) POHLED - PERO
 - c) LETADLO - RAKETA
 - d) DVEŘE - DŮM
 - e) SVÍČEN - ZÁPALKY
- (c)

BLOK II.

ČÍSELNÉ ŘADY (pro náročné)

1. Co patří na místo otazníku:

1 - 1 - 2 - 3 - 4 - 9 - 8 - 27 - 16 - 81 - 32 - 243 - ?
(64 - dvě řady v sobě)

2. Co patří na místo otazníku:

16 - 36 - ? - 100 - 144 - 256
(64 - mocniny)

3. Co patří na místo otazníku:

67 - 71 - 73 - 79 - 83 - 89 - ?
(91 - prvočísla)

ALGEBROGRAMY

1. Nahrad'te písmena číslicemi 0-9 tak, aby příklad dával smysl.

$$AB + AC = DD$$

$$- + -$$

$$C - A = B$$

$$BE + AF = DC$$

(A=2, B=1, C=3, D=4, E=8, F=5)

2. Nahrad'te p'ísmena číslicemi 0-9 tak, aby p'říklad dával smysl.

$$\begin{array}{r} AB \cdot CD = EFG \\ \quad \quad \quad \cdot + - \\ CC + DC = HD \\ \hline ECB + HH = EKF \end{array}$$

(A=6, B=5, C=1, D=2, E=7, F=8, G=0, H=3, K=4)

3. Nahrad'te p'ísmena číslicemi 0-9 tak, aby p'říklad dával smysl.

$$\begin{array}{r} AB \cdot CD = DED \\ \quad \quad \quad \cdot - - \\ CA - AF = GC \\ \hline DBB + GE = DHA \end{array}$$

(A=1, B=3, C=4, D=5, E=8, F=7, G=2, H=6)

ÚLOHY NA OPERACE V TABULCE

1. Co patří místo otazníku?

jih	ijh	hij
gsa	sga	asg
?	klo	okl

- a) gsm
- b) jsg
- c) lok
- d) olk
- e) lko
- f) sgc
- (e)

2. Co patří místo otazníku?

42	26	15
C	B	E
?	13	3

- a) 14
- b) 23
- c) 129
- d) 44
- e) 35
- (a)

3. Co patří místo otazníku?

abc	cda	ddd
dca	dad	bdc
?	acc	dba

- a) daa
- b) cac
- c) abc
- d) acd
- e) ccb
- f) ccd

(f)

TABULKY

1. Co patří místo otazníku?

			?
			4
8	5		

(7)

2. Co patří místo otazníku?

				20
				9
13	?	12	6	

(14)

3. Co patří místo otazníku?

					?
					25
34	21	30			

(27)

SLOVNÍ ÚLOHY

1. Dvojčata právě slaví své 3. narozeniny. Za 16 let bude součet jejich věku roven stáří jejich matky. Kolik let je jejich matce nyní?

(22)

2. Na dvoře pobíhají ovce a slepice. Hospodář spočítal 31 hlav a 78 nohou. Kolik bylo na dvoře slepic a kolik ovcí?

(23 slepic a 8 ovcí)

3. Dva sudy obsahují určité množství vody. Jestliže z prvního nalijeme do druhého právě tolik vody, kolik tam již je, potom z druhého do prvního právě tolik vody, kolik už tam je, a opět z prvního do druhého právě tolik, kolik už tam je, bude v každém sudu 160 litrů vody. Kolik litrů vody bylo v každém sudu na začátku?

(první sud 220 litrů, druhý sud 100 litrů vody)

TVORBA SLOV

Prověření slovní zásoby

Ze zadaných písmen vytvořte během 10 minut (popř. vámi zadané doby) co nejvíce slov - možno specifikovat, zda má jít o podstatná nebo přídavná jména, slovesa, číslovky aj. Každé zadané písmeno můžete ve slově použít jen jednou.

1. M, O, Á, M, A, T, S

(máma, most, mat, tma, máslo, máta, mást, sto, stá, osmá, omotá, má...)

2. T, J, O, L, Á, Š, A, K

(oj, kal, lak, tok, tlak, šok, lok, loj, lák, škála, kat, šála, lát, lkát, kát, ta, tak ...)

3. P, S, U, E, Í, Á, H, J, T

(pes, háj, stáj, steh, step, píst, sup, pít, jít, sát, stá, ujít, spí, jet, tu ...)

TVORBA SLOV DLE LOGICKÉHO KLÍČE

1. Určete, které slovo bude patřit na místo otazníku. Prostřední sloupec slov je vytvořen dle určité logiky z prvního a třetího sloupce.

KŮŽE	ŽENA	NAŤ
DYNAMO	MOTEL	TELEFON
BRNO	(__? __)	STÍN

(NOS)

2. Určete, které slovo bude patřit na místo otazníku. Prostřední sloupec slov je vytvořen dle určité logiky z prvního a třetího sloupce.

POLICE	POSTEL	KOSTEL
MATRACE	MAPA	EVROPA
LOVEC	(__? __)	KOS

(LOS)

3. Určete, které slovo bude patřit na místo otazníku. Prostřední sloupec slov je vytvořen dle určité logiky z prvního a třetího sloupce.

KRA	OKRAJ	OJ
LES	PLESO	PO
UZEL	(___? ___)	KONÍK

(KOUZELNÍK)

FUNKČNÍ GRAMOTNOST:

1. Které přísloví má podobný význam jako zadané: **Nechval dne před večerem.**

Bez práce nejsou koláče.

Každý hrnec má svou pokličku.

Nic se nejí tak horké, jak se uvaří.

Není kouře bez ohně.

Neříkej hop, dokud nepřeskočíš.

(Neříkej hop, dokud nepřeskočíš.)

2. Literární soutěž SFK Terminus „O cenu barda Marigolda“ je vyhlašována každoročně začátkem září v kategoriích science-fiction, fantasy, horor a pohádka. Umístění v jednotlivých kategoriích získávají diplomy a věcné ceny. Vybrané povídky budou součástí sborníku, který vyjde u příležitosti vyhlášení výsledků. Soutěže se mohou zúčastnit mladí spisovatelé do 18 let (včetně). Rozsah je do patnácti normostran (normostranou se rozumí třicet řádků po 60 úhozech). Zasláné práce nesmějí být jinde publikovány a pořadatelé soutěže mají právo na jedno jejich zveřejnění.

Vyberte určitě pravdivé tvrzení:

- a) Věk spisovatelů není ničím omezen.
- b) Jednou z kategorií literární soutěže je detektivka.
- c) Jednou z kategorií literární soutěže je pohádka.
- d) Osoby mladší 10 let poslat své povídky nemohou.
- e) Výsledky soutěže se vyhlašují v březnu na Sci-fa conu.

(c)

Kolik celkem úhozů může být na stránce maximálně?

- a) 600
- b) 1 000
- c) 1 200
- d) 1 800
- e) 2 400

(d)

3. Pan Novák si vždy pochutná na smaženém sýru s maštěnými bramborami. Toto jídlo je u Nováků tradičně podáváno ve středu k večeři. Včera si pan Novák na jídle nepochutnal.

Určete určitě nepravdivý výrok vyplývající z výše uvedeného:

- a) včera byl čtvrtek;
- b) pan Novák včera obědval smaženou kachnu;
- c) pan Novák včera večeřel smaženou kachnu;
- d) pan Novák včera večeřel bramborovou kaší;
- e) včera byla středa;
- f) včera nebyl čtvrtek.

(e)

GENERALIZACE:

1. Určete, která z možností nejvíce patří mezi zadaná slova:

pes, kočka, kráva, prase

- a) vlk
- b) koza
- c) medvěd
- d) lípa
- e) vlak

(b)

2. Určete, která z možností nejvíce patří mezi zadaná slova:

kosatka, delfín, tuleň

- a) tučňák
- b) klouzek
- c) smrk
- d) mrož
- e) krokodýl

(d)

Kreativní prvek v zadání úlohy - možnost více správných řešení, záleží na úhlu pohledu.

3. Co logicky nepatří mezi ostatní?

- a) kosatka
- b) delfín
- c) tuleň
- d) mrož
- e) tučňák
- f) lachtan

(e) pták, ostatní jsou savci

(a) ženský rod slova

Není vyloučeno další správné řešení - logicky a věcně zdůvodněné.

ZEBRY

1. Do třídy chodí šest chlapců, z nichž každý je jinak vysoký. Víte, že: Emil je vyšší než Michal. Karel je vyšší než Jakub. Adam je menší než Jakub. Michal je nižší než Radek. Jakub je nižší než Michal. Karel není nejvyšší. Kdo je nejvyšší? Kdo je nejnižší?

(Adam je nejmenší, Emil je nejvyšší.)

2. Petr nehraje Dračí doupě a není z Prahy. Václav hraje na počítači Civilizaci, nikoli ale v Brně. Ondra není z Ústí nad Labem, ale do Ústí to má ze svého bydliště asi hodinu cesty autem. Šachy nehraje Jirka ani Ondra. Dračí doupě se hraje v Ostravě. Kdo a kde hraje piškvorky?

(Ondra, piškvorky, Praha

Pozn. dále platí, že:

Petr, šachy, Brno

Jirka, Dračí doupě, Ostrava

Václav, Civilizace, Ústí nad Labem)

3. Každá ze čtyř dívek chová jiné zvíře, má ráda jinou barvu a ke snídani si dává jiné jídlo i pití. Víte, že:

Alena nesnídá ani loupáky, ani sušenky. Anna nepije kakao ani džus. Adély oblíbená barva je fialová. Dívka, která snídá koblíhy, k nim pije čaj. Dívka, která má ráda fialovou barvu, chová kočku. Alena nemá psa. Alice nepije mléko ani kakao. Anna ani Alena nemají rády růžovou. Dívka se psem má ráda modrou. Dívka, která chová andulku, pije kakao. Alice ani Anna nesnídají koblíhy. Dívka s morčetem nesnídá jogurt ani loupáky.

Která z dívek snídá sušenky? Která z dívek má ráda červenou barvu?

(Sušenky - Alice, červená barva - Alena)

Dále platí o ostatních:

Anna	Adéla	Alena	Alice
mléko	čaj	kakao	džus
pes	čaj	andulka	morče
modrá	fialová	červená	růžová
loupáky	koblíhy	jogurt	sušenky

HESLA Z INDICIÍ

1. Ze zadaných indicíí určete heslo:
STŘECHY DOMŮ, NÁKUPY, POTŘEBA ŠKOLÁKŮ
(TAŠKA)

2. Ze zadaných indicíí určete heslo:
MINCE, KRÁL, STROM
(KORUNA)

3. Najděte skryté pořekadlo.

O JÍDLO

KUCHARĚ +++

(Hlad je nejlepší kuchař)

Zdroje podobných úloh dostupné na webových stránkách:

www.proskoly.cz

www.scio.cz

www.mensa.cz

www.centrumnadani.cz

www.logickaolympiada.cz

www.rvp.cz

(např.

http://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/3002/nestandardni_aplikacni_ulohy_a_problemy_pro_1stupen_zs.pdf,

http://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/3002/nestandardni_aplikacni_ulohy_a_problemy_pro_2stupen_a_ng.pdf)

Zdroje obdobných úloh vydaných ve sbornících a publikacích v ČR:

FOŘTÍK, V. *Nové testy IQ*. Praha: PLOT, 2009.

FOŘTÍK, V.; FOŘTÍKOVÁ, J. *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*. Praha: Portál, 2007.

FOŘTÍK, V. *IQ testy*. Praha: Triton, 2004.

FOŘTÍK, V. *IQ testy pro děti*. Praha: Triton, 2004.

STICKELS, T. *Hlavalamy, kvízy, slovní hry*. Praha: Ikar, 2006.

BRAGDON, A. D.; FELLOWS, L. *Trénink obou polovin mozku*. Praha: Portál, 2009.

ŠKVOR, J.; GAJDOŠOVÁ, M. *Rébusy zvířata 1*. Rébusy, 2007.

ŠKVOR, J.; GAJDOŠOVÁ, M. *Rébusy zvířata 2*. Rébusy, 2007.

FOŘTÍK V. a kol. *IQ MENSA 1-11*. Praha, Ivo Železný, 2000-2002.

FOŘTÍK V. a kol. *IQ MENSA SPECIÁL*. Jazykové úlohy. Praha, Ivo Železný, 2001.

FOŘTÍK V. a kol. *IQ MENSA SPECIÁL*. Matematické úlohy. Praha, Ivo Železný, 2001.

FOŘTÍK, V.; PĚNČÍK, J.; VÁCHA, V. *Skvělá kniha her a testů*. Praha: Ivo Železný, 2002.

FOŘTÍK, V.; VÁCHA, V.; KUČEROVÁ, L. *Hry a testy na volný čas*. Praha: Ivo Železný, 2002.

VANÍČEK, J. a kol. *BOBŘÍK INFORMATIKY*. Praha: VÚP 2009.

2. 4 Hodnocení školních výsledků žáka

Hodnocení se v současné době stává diskutovanou oblastí. V souvislosti se zaváděnou kurikulární reformou se mění standardy a kritéria hodnocení stejně jako jeho způsoby. Základní funkcí, kterou by hodnocení žáků mělo plnit, je zpětná vazba. Je proto třeba, aby hodnocení žáka zohledňovalo především jeho individuální pokrok a přinášelo co největší množství podkladů pro to, aby se vzdělávání žáka zefektivňovalo a sloužilo k jeho osobnímu rozvoji.

a) Klasifikace a slovní hodnocení

Z hlediska formy hodnocení existují dvě základní varianty, a to hodnocení známkou (klasifikace) a hodnocení slovní. V posledních dvaceti letech se často vedly spory o to, která z forem hodnocení je vhodnější a klasifikace bývala zatracována na úkor slovního hodnocení nebo hodnotícího posudku. Autoři zabývající se hodnocením v české škole však upozorňují na fakt, že primárním problémem není zvolená forma hodnocení, ale způsob, jakým byla klasifikace využívána. Principiálně není špatná číselná forma vyjádření hodnocení, ale známka se často stávala prostředkem nátlaku, zajišťování kázně a v neposlední řadě trestem (Kolář, Šikulová, 2009, str. 80). Přitom stejně u nadaného žáka jako u žáků z běžného spektra populace tvoří objektivní hodnocení jeho výsledků nedílnou součást reflexe vlastního vzdělávacího pokroku. Pozitivních aspektů školního hodnocení je možné najít mnoho. Jmenujme proto jen ty, které v reflexi nadaného hrají zásadní roli.

Školní hodnocení má velký podíl na kvalitním utváření a upevňování psychických stránek osobnosti, protože zasahuje oblast žákova sebevědomí, jeho sebehodnocení, oblast jeho aspirací, motivačních struktur, postavení ve skupině, ovlivňuje významně jeho vztahy s ostatními lidmi a jeho perspektivu a možnost prosadit se. Ve všech ze jmenovaných oblastí může nadaný žák cítit rozpor mezi vnitřními představami o sobě samém a reakcemi okolí. I nadaný žák chce být úspěšný, ale ne automaticky, ani za cenu toho, že by pedagogem získával ve výuce privilegovanou pozici. Pro žáka je důležité, aby byl pozitivně hodnocen zejména pro něj osobně významnými lidmi, jako jsou učitelé, rodiče, vrstevníci. Nenaplnění této potřeby může vést ke kompenzaci úspěchu v jiných situacích a aktivitách, které mohou být až asociální povahy (tamtéž, str. 20–22).

Využití hodnocení výsledků žáka k identifikaci nadání

Průběžné či celkové hodnocení výsledků žákova učení je obvykle primárním ukazatelem jeho výkonu v jednotlivých vyučovacích předmětech a významným ukazatelem studijního prospěchu žáka. Mnoho odborníků, kteří se věnují vzdělávání nadaných žáků, však poukazuje na fakt, že nadání nemusí jednoznačně ústít v ty nejlepší školní výsledky. Právě mimořádně nadaný žák může cítit nedostatečnou podporu okolí a ztrácet tím motivaci využívat své schopnosti na maximum. Již v raném dětství si může zafixovat model, že okolí (např. vrstevnická skupina) jeho „výčnívání“ obtížně akceptuje a že je lepší zůstat průměrným. To ale neznamená, že by studijní výsledky neměly vůbec být brány v potaz při nominaci nadaných žáků. Toto kritérium by však nemělo být přeceňováno a chápáno jako jediné vodítko při pedagogické diagnostice nadání. I zkušený učitel může v tomto ohledu udělat chybu, výrazně se zde uplatňuje

tzv. „negativní přenos“ (zkušenost z výuky konkrétního žáka je aplikovaná na dalšího žáka, který je ale zcela odlišný, jen v některých oblastech se shoduje s příkladem, který si pedagog pamatuje).

Mezi učiteli, kteří se v praxi setkávají s nadanými žáky, se často diskutuje o adekvátním nastavení kritérií hodnocení jejich pokroku a výsledků v učení. Důvod je zřejmý. Pokud je u nadaného žáka zjištěn výrazný vzdělávací náskok v některé oblasti, je třeba upravit, posunout i kritéria hodnocení jeho pokroku. V 1. ročníku např. jen velmi obtížně bude pedagog objektivně hodnotit nadaného žáka, který plynule čte, z toho, jak dobře zvládne přečíst jednoduchou slabiku nebo pozná písmeno A a E. Když jej ale bude hodnotit z přečtení textu v časopise známkou 1, zatímco u ostatních známka 1 bude znamenat, že přeslabikují několik základních slov, klesá logicky pro nadaného žáka hodnota známky, neboť rychle pochopí, že od něj se očekává jiná úroveň dovedností než od ostatních žáků, a může toto opatření vnímat jako diskriminační. Stejně tak by ale byl nespokojený, pokud by jej učitelka hodnotila pouze za slabikování.

Univerzální způsob, jak tuto situaci řešit, neexistuje. Jednou z možností řešení může být právě kombinace různých forem hodnocení – tedy kombinace známkování a slovního hodnocení. Žák dostává známky jako ostatní žáci ve třídě za učivo, které má v daném ročníku zvládat, slovně je hodnocen za vzdělávací nadstavbu, která odpovídá jeho aktuální úrovni školního výkonu. Další možností je ve škole, kde existuje skupinová výuka nadaných žáků, zavést speciální předmět „Obohacování“, ve kterém jsou žáci hodnoceni v souladu s individuálním vzdělávacím plánem za výukovou nadstavbu nad rámec vzdělávacího programu pro daný ročník. Alternativou k centrálnímu hodnocení v rámci třídy či ročníku může být hodnocení nadaného žáka na základě tzv. „kontraktového vyučování“. Žák není hodnocen za výsledky v dílčím testu nebo při zkoušení (nedochází tedy k porovnávání jeho výkonu s ostatními žáky), ale je hodnocen na základě zvládnutí určitého vzdělávacího celku, o kterém s učitelem uzavřel „smlouvu o studiu“. V této smlouvě se zavazuje např. samostatně zpracovat složité či časově náročné úkol nebo realizovat dlouhodobý projekt. Tím se pro žáka zruší komparativní – tedy porovnávací hledisko.

b) Portfolio žáka

Do mozaiky nástrojů pedagogické diagnostiky bezpochyby patří osobní složka žáka neboli portfolio žáka. Pro každého pedagoga může být portfolio při správném využití jak zdrojem, tak i nástrojem poznání žáků s odlišnostmi ve vykazování úspěšnosti ve vzdělávání. Cílem je získat co nejvíce informací o žákově osobnosti a najít tak optimální cestu k jeho rozvoji. Portfolio zvětšuje prostor k identifikaci nadaného žáka.

Původ termínu je zaznamenán z řečtiny jako prázdná peněženka, v italštině znamená desky na spisy nebo listiny a ve francouzštině prázdný spis, bez bližšího vymezení obsahu. Tento termín se využívá i v oblasti ekonomiky, personalistiky nebo politiky. Pro účely naší pedagogické diagnostiky nadaného žáka poslouží jako jeden z podpůrných nástrojů.

V české pedagogické terminologii jde o pojem mladý. V roce 1995 byl pojem portfolio definován jako sbírka záznamů o osobě, jejích charakteristikách a výkonech, která je na jejich základě hodnocena nebo hodnocení sama provádí.

Pojem portfolio je pro potřeby této publikace chápán jako nástroj pro dlouhodobé shromažďování informací o výsledcích, postupu učení a dalších charakteristikách souvisejících se vzděláváním konkrétního žáka.

Druhy a formy portfolia

Existuje několik druhů portfolií, které se liší svým účelem i podobou. Společné mají to, že představují soubor dlouhodobě shromažďovaných údajů o výkonech žáků. Které výkony a jakým způsobem jsou v portfoliu prezentovány, je však různé.

Nejčastěji se rozlišují následující tři druhy portfolií:

- dokumentační portfolio
- reprezentační portfolio
- diagnostické a hodnotící portfolio

Dokumentační portfolio představuje nejširší a základní typ portfolia. Je zaměřeno na vytváření představy o průběhu a výsledcích učení zejména na straně žáků. Jeho funkce je v prvé řadě informační. Do tohoto portfolia bývají zařazovány všechny materiály, které vznikají v průběhu výuky. V pravidelných intervalech pak probíhá jejich třídění. Zakládání materiálů provádí žáci sami případně se zapojením vyučujících. Na základě pracovního portfolia se následně mohou vytvářet reprezentační nebo hodnotící portfolia.

Reprezentační portfolio slouží k představení toho nejlepšího, čeho žáci za předcházející období dosáhli. Zařazují se do něj pouze ukázky maximálních výkonů. Výběr materiálů provádí sami žáci, obvykle bez zásahů vyučujících. Reprezentační portfolio se běžně používá při přechodu na další vzdělávací stupně, například v rámci přijímacích zkoušek na střední školy. Svoji roli ale může mít i v rámci jednotlivých vzdělávacích stupňů, kde například shrnuje nejlepší výkony za jeden školní rok. V tom případě slouží zejména ke zvýšení motivace žáků. Rovněž může být využíváno pro podporu komunikace mezi vyučujícími a rodiči, a to zvláště tam, kde na straně rodiny panuje vůči škole nedůvěra. Má funkci jakési výkladní skříně, propagace. Rodiče při prezentaci svého nadaného dítěte často využívají právě tuto formu portfolia.

Diagnostické a hodnotící portfolio je vlastním nástrojem portfoliového hodnocení. Jeho základem bývá obvykle dokumentační portfolio, které obsahuje všechny materiály z výuky. Diagnostické a hodnotící portfolio pak vzniká rozšířením druhů údajů, které jsou do portfolia zařazovány, o žákovské sebehodnocení, učitelské hodnocení, komentáře rodičů a spolužáků atd. Liší se způsobem třídění materiálů a využitím při klasifikaci. Kromě toho představuje systematický a komplexní výběr dokumentů o žákovi, který provádějí žáci na základě rámcových pokynů učitele. Diagnostické a hodnotící portfolio obvykle vzniká na základě dokumentačního portfolia, které je však obsahově širší. Materiály v něm zahrnuté by měly být dále tříděny. Pravidla třídění stanovuje obvykle pedagog. Třídění by mělo probíhat v pravidelných intervalech týdních až měsíčních a výběr prací by měl prezentovat maximální a minimální výkon.

Portfolia nemají předepsanou formu. Nejčastěji se objevují v samovazných deskách s euroobaly, v šanonech, krabicích, kapsářích, pořadačích či regálech ve skříní. Mohou být vnitřně dělené, ohraničené barevnými papíry, záložkami, chlopněmi nebo

oddělené po předmětech. Přehledné uspořádání usnadňuje orientaci i práci s portfoliem. Vše je zpracováno obvykle v listinné podobě. Ukládání portfolií je nejběžnější v kmenových třídách buď na volně přístupných místech, nebo v uzamykatelných skříních. Případně v kabinetech vyučujících, výjimečně si žáci nosí portfolia domů.

V případě identifikace nadání žáka je možné využít právě individuálního přístupu a vyhovět přání žáka např. vést portfolio v elektronické podobě. Jako nevhodnější pro tvorbu digitálního portfolia se jeví využití on-line prostředí je v aplikacích Google či jedinečném SW Mahara, který je využíván na Metodickém portálu rvp.cz jako on-line prostředí sloužící k profesnímu růstu učitele.

Návrh způsobu členění diagnostického a hodnotícího portfolia

Promyšlená koncepce portfolia pomáhá k jeho efektivnějšímu využití. Proces identifikace mimořádně nadaných žáků spočívá v hledání různých odpovědí prostřednictvím portfolia např. asymetrii jednotlivých sekcí uvedených níže. Dává příležitost pozorovat žáka, jak hospodáří s časem, pokud má možnost věnovat se problematice, která ho motivuje více než ostatní školní témata.

KDO JSEM? Je vizitkou žáka, podává obrázek o jeho rodině, zázemí, zálibách, pocitech, kamarádech, přáních apod. Otevírá poznání o emoční inteligenci. Např. k identifikaci nadaných lze využít výpovědi z dopisů rodičů, které napíšou o svých dětech na začátku školní spolupráce. Tyto výpovědi nám často poskytnou jiný pohled na žáka, než jaký je jeho obrázek v třídním kolektivu.

CO UMÍM? Mapuje úroveň znalostí a dovedností žáka a obsahuje vysvědčení, diplomy, certifikáty, pochvalné listy, úspěšné testy, osvědčení a výtvarné práce. Může být doplněna i materiály z oblasti mimoškolní a zájmové činnosti. Do této sekce jsou obvykle zapojováni i rodiče. Tato část je hlavním nástrojem pro identifikaci. Např. nadaný žák si obvykle volí ve srovnání s vrstevníky neobvyklá témata nebo postupy.

JAKÉ MÁM SCHOPNOSTI? Zde se může objevit hodnocení od kamarádů, slovní hodnocení vyučujících, odhalení předností a rezerv, vyjádření některých názorů, postojů a další charakteristiky. Např. speciální potřeby nadaných a společenská neobratnost nemívají vždy pochopení u spolužáků. Pedagog tím mnohdy získává další argument na podporu své domněnky o nadání žáka.

JAK SE UČÍM? Poskytuje učiteli příležitost nastavit úkoly, které budou pro žáka výzvou. Proto je důležité poznávat procesy osvojování vědomostí, zjišťovat co je pro žáka motivující, co pokládá za inspirující či stresující, nudné, příliš obtížné. Jaká je jeho pracovní morálka, volní vlastnosti, ochota spolupracovat ve skupině, připravovat úkoly nebo pomáhat druhým. Jak se staví k plánování práce, překonávání překážek, plnění závazků, jak pracuje s chybou, stanovuje si reálná kritéria a jak je vyhodnocuje. Tento díl portfolia reflektuje sebehodnocení žáka a hodnocení rodičů i pedagogů. Portfolio také pomáhá ve stopování dalších osobnostních rysů žáka, např. sebestřednosti, perfekcionismu, neochoty věnovat se opakování či drilu.

JAK DÁL? Závěr portfolia tvoří strategie zaměřená do budoucna, tedy např. prohlubování vědomostí a dovedností ve specifické oblasti. Díky portfoliu je možné právě u nadaných jedinců získat nástroj k osobnímu rozvoji. Dává příležitost experimentovat, zaznamenávat své nápady, vytvářet hypotézy nebo úkoly pro druhé. Pomáhá také k profesní profilaci.

Jednotná struktura portfolia zjednodušuje orientaci v něm.

Základní typy materiálů zařazených v portfoliu žáka

Obsah portfolia je velmi individuální (Tab. 1). Závísí na iniciativě žáka samotného a zkušenosti pedagoga. Výtvarně nadaný žák bude mít v portfoliu více kreseb, literárně nadaný žák více esejí apod. Portfolio většinou obsahuje testy, kontrolní, slohové nebo samostatné práce, pracovní listy, evaluační dotazníky, fotografie, kresby, zápisy z laboratorních pozorování, pracovní plány, závazky k úkolům, myšlenkové mapy, přírodniny, deník z výletů a dále také komentáře a slovní hodnocení pedagoga, oborníků nebo spolužáků. Pro zajištění pestrosti žákovského portfolia je vítáno i zapojení rodičů.

Doporučený obsah diagnostického a hodnotícího portfolia:

Typ materiálu	Příklady
Žákovské práce vzniklé při vyučování úkoly,	Písemné práce, desetiminutovky, výkresy
Žákovské práce vzniklé mimo výuku	Domácí úkoly, dobrovolné úkoly výstupy z volnočasových aktivit
Materiály zachycující proces učení	Náčrty, koncepty, komentáře a připomínky
Reflexe	Plány, deníky, záznam pocitů
Externí výsledky	Diplomy, osvědčení, certifikáty
Alternativní vysvědčení	Tematická vysvědčení, Mokrě vysvědčení (plavání)
Mimoškolní aktivity	Záznamy z oblasti zájmů žáka
Sebehodnocení	Erb, semafor, graf, koláž, dotazník
Hodnocení učitele	Dopis, zpráva pro žáka
Vyjádření spolužáků	Dopis, obrázek, vzkaz
Záznamy rodičů	Dopis, fotodokumentace

Portfolio jako zdroj informací o žákovi

Pro vyučujícího je žákovské portfolio zdrojem informací od samotného žáka. Obsahuje výběr informací, které o sobě žák poskytuje nejen ze školního prostředí, ale i z oblasti volnočasových aktivit a z domácího prostředí. Na základě poznatků získaných z žákovského portfolia může pedagog porovnávat především dispozice žáka s jeho výkonem nebo s výkony vrstevníků. Dále pozná názory ostatních vyučujících, případně dalších odborníků na daného žáka nebo získá podklady pro hodnocení při přestupu na jinou školu.

Pro správné využití portfolia je důležité, aby se nevytratila fáze rozhovoru s žákem nad jeho osobním portfoliem, a to jak nad obsahovou, tak i grafickou formou. Je důležité, aby žák byl sám aktérem vlastního rozvoje a zapojil i své rodiče do tvorby portfolia. Umět číst z portfolia znaky pro identifikaci nadaných žáků, znamená pro pedagoga čerpat z odborné literatury a vzdělávat se v této oblasti.

Portfolio jako nástroj pedagoga

Žákovské portfolio může posloužit i jako nástroj pedagoga při plánování další výuky a k posílení motivace žáka k učení a k jeho individualizaci, a to vhodným zadáváním úkolů, např. projektů, badatelských úkolů, zajímavých pracovních listů či fotodokumentů na dané téma. Z výsledků zadaných úkolů pak učitel získává cenné informace o faktorech ovlivňujících žáka při procesu vzdělávání. Např. u nadaných žáků se prostřednictvím poskytnutí prostoru pro jejich neobvyklé zájmy posléze daří zapojit je i do některých povinných aktivit. Žákovské portfolio lze také využít jako zdroj při rozhovoru s rodiči např. o výsledcích vzdělávání žáka.

Tvorba portfolia

Zapojit žáka do tvorby portfolia znamená přesně mu vysvětlit význam a přínos pro něj samotného. Osobní portfolio mu umožní prezentovat své přednosti, aktivity a studijní pokroky. Spolurozhoduje o tématech, která bude publikovat. Ověří si význam učení a zároveň získá zpětnou vazbu. Žáka je třeba současně upozornit na časovou náročnost tvorby portfolia a zmínit i etické aspekty. Portfolio může zrcadlit celou jeho osobnost, ale také atmosféru v rodině, její majetkové poměry, zvyky, náboženské vyznání, vztahy mezi rodiči a sourozenci a další velmi citlivé a intimní informace. Respektovat žáka jako vlastníka portfolia je součástí vysvětlování.

Základní fáze tvorby portfolia

1. Systematické pozorování a shromažďování materiálů;
2. Výzvy a nabídky ke zpracování;
3. Rozhovor a třídění materiálů se žákem;
4. Analýza výsledků, práce s chybou, zdůraznění schopností;
5. Shrnutí, zapsání závěrů a sestavení plánu rozvoje.

Nejlépe je začít s tvorbou portfolia již od první třídy, a to souborem všech prací, které žák vytvoří. V další fázi už dochází k selekci vytvořených prací za asistence pedagoga a žák si zakládá pouze úspěšné či zajímavé práce. Na ni navazuje fáze, kdy žák začíná uplatňovat větší samostatnost. V závěru již sám vybírá podklady a umí pracovat i s formou sebehodnocení. Shromažďuje podklady k otázkám „kdo jsem, co umím, na co mám, kam směřuji a co pro to udělám“. Shromažďuje vedle sebe práce úspěšné i chybné. Pedagog zasahuje do tvorby portfolia čím dál méně. Ve vyšších ročnících je už zřetelná žákova samostatnost a sebereflexe.

Zaměření portfolia

V nižších ročnících je zaměření portfolia obsahově širší a zahrnuje obvykle více předmětů. Soustředění pouze na jednu vzdělávací oblast, charakteristické spíše pro starší žáky, pomáhá při diagnostice úspěšnosti v jednotlivých předmětech. Je třeba se zaměřit se na to, co žák umí, jak se učí, jaké má dispozice a kam dál by mohla směřovat jeho vzdělávací a profesní dráha. Např. nadaní žáci mají tendenci věnovat se svým tématům více do hloubky a rádi diskutují spíše s dospělými.

Přínos práce s portfoliem

Práce s portfoliem dává prostor k respektování různých specifík žáka.

Přínos práce s portfoliem:

Úkol	Poznání
Učit se	Ne pro známky ani pro ostatní Pro své poznání a pro svoji budoucnost
Naučit se	Reálně sebehodnotit Poznat své silné a slabé stránky Sebereflexi
Podílet se	Na vyučovacím procesu Na spolupráci v kolektivu Na příjmu informací ze zdrojů mimo školu
Přemýšlet	O tom, co, proč a jak se učí
Zodpovídat	Za vlastní učení

Pozitiva práce s portfoliem žáka

Při citlivém přístupu k práci s portfoliem se dostavuje u žáka zlepšení a rozšiřuje se jeho obzor. Žák získává šetrným způsobem reálný obraz o sobě samém. Dokáže se kriticky podívat na výsledky svého vzdělávání a pomáhá najít cesty ke sledování svého vývoje a pokroku. Začíná chápat, že vzdělávání je celoživotní proces, a přebírá větší zodpovědnost za vlastní učení. V pravidelných rozhovorech žáka nad portfoliem s pedagogem a s rodiči je možné vytvářet individualizované strategie učení.

Úskalí či rizika práce s portfoliem žáka

Mezi hlavní úskalí patří časová náročnost, a to jak z pohledu pedagoga, tak i z pohledu žáka. Dalším nebezpečím je formálnost portfolií, kdy se zcela vytrácí fáze rozhovoru učitele se žákem a případně i s dalšími osobami (rodiči žáka, spolužáky apod.). Takové portfolio slouží pouze pro archivaci prací žáka. Důležité je vyhnout se i přílišné rozsáhlosti a nepřehlednosti portfolia, neboť mnohdy „méně znamená více“. A samozřejmě je důležité zajistit, aby nedošlo ke zneužití citlivých a důvěrných informací. Osobní portfolio žáka je soubor dokumentů, na kterém se podílí tým spoluvěrců, a ti by se měli dohodnout, komu jej zpřístupní. Respektování osobního až důvěrného charakteru některých informací zvyšuje důvěryhodnost portfolia žáka.

Portfolio je jedna z dostupných pedagogických metod diagnostikování žáka, při které spolupracují pedagog, žák i rodiče. Dobrá diagnostika dává šanci ke smysluplnému nastavení procesu vzdělávání žáka se zohledněním jeho individuálních potřeb. Pomáhá analyzovat a diverzifikovat strukturu aktivit žáků a vtahuje žáka do procesu vzdělávání. Hlavní výhodou osobního portfolia žáka je přesah do mimoškolní oblasti a individualizace přístupu k žákovi. Uspokojování specifických potřeb učení nadaných žáků napomáhá jejich osobnímu rozvoji a usnadňuje jejich aklimatizaci ve školním prostředí.

Jak bylo v úvodu zmíněno, portfolio je pouze jeden z podpůrných nástrojů pedagogické diagnostiky. Důležité je využívat i další nástroje, které přispívají ke komplexnímu poznání a eliminování omylů při stanovení závěrů.

Internetové zdroje a literatura:

ABZ slovník cizích slov. Portfolio. 2006. Dostupné online: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/portfolio-portfolium> [07.08.2010].

CERMAT. Informace o systémovém projektu Kvalita I: Osobní portfolio žáka: Co je portfolio. Projekt ESF MŠMT. 2007. Dostupné online: http://www.esf-kvalita1.cz/osobni_portfolio-koncepcie.php [07.08.2010].

PPP Bruntál. Vzdělávání mimořádně nadaných žáků a studentů. 2008. Dostupné on-line: <http://www.pppbruntal.cz/texty/nadani.html> [07.08.2010].

SMETÁČKOVÁ, I. *Osobní portfolio žáka: Osobní složka žáka*. Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání. Praha, 2006.

KREJČOVÁ, V.; KARGEROVÁ, J. *Začít spolu*. Metodický průvodce pro 1. stupeň základní školy. Praha : Portál, 2005.

SLAVÍK, J. *Hodnocení v současné škole*. Praha : Portál, 1999.

PERCLOVÁ, R. *Evropské jazykové portfolio pro žáky a žákyně ve věku 11-15 let v České republice*. Praha : Fortuna, 2001.

NOVÁKOVÁ, S.; PERCLOVÁ, R.; ZBRANKOVÁ, M.; KARÁSKOVÁ, M. *Evropské jazykové portfolio pro žáky do 11 let*. Plzeň : Fraus, 2002.

HRUBÁ, J. K čemu může sloužit žákovské portfolio? Učitelské listy, 2006. Zde cituji můj příspěvek na Kulatém stole. Dostupný z WWW <<http://www.ucitelske-listy.cz/Ucitelskelisty/Ar.asp?ARI=102653&CAI=2153>> [07.08.2010].

JANČAŘÍKOVÁ, K. Portfoliové hodnocení v domácím vzdělávání. In Metodický portál www.rvp.cz : výběr příspěvků. Praha : VÚP, 2007. 125 s. Příspěvek na str. 120-123. ISBN 978-80-87000-09-0. Dostupné na <http://www.rvp.cz/clanek/3/969> [07.08.2010].

c) Sebehodnocení

K identifikaci nadání lze využít i další nástroj, který pedagogové základních a středních škol zatím ne zcela běžně používají – sebehodnocení žáka.

Jedná se o jeden ze způsobů hodnocení procesu a výsledků vzdělávání žáka, stojící na samém vrcholu pomyslné pyramidy hodnotících nástrojů. Jeho výjimečnost spočívá v tom, že **hodnocení je prováděno samotným žákem**, který jako jediný je schopen zachytit nejen vnější a hmatatelný průběh a výsledek vzdělávání, ale i vlastní vnitřní procesy, které vzdělávání provázejí. Prostřednictvím sebehodnocení a zpětné vazby pedagoga je rozvíjena žákova schopnost řídit vlastní procesy učení, navrhovat způsoby dosažení předem stanovených cílů, tyto procesy zpětně vyhodnocovat, analyzovat chyby a na základě vlastní zkušenosti hledat efektivnější způsoby, jak cílů dosáhnout.

Dalším specifíkem sebehodnocení je to, že v něm nejde o srovnávání osobních výkonů žáka s okolím, ale o nalezení co nejefektivnějšího způsobu rozvoje jeho vlastních individuálních schopností. Žák by měl být veden ke zjištění, že důležitější než porovnávání se spolužáky je vtažení procesu a výsledků vzdělávání k němu samotnému, k jeho individuálnímu rozvoji. Prostřednictvím sebehodnocení lze žákovi poskytnout možnost uvědomit si, že jeho vlastní vnitřní motivace k učení je z dlouhodobého hlediska mnohem cennější než motivace vnější, reprezentovaná např. požadavky učitele či očekáváním rodičů.

Hodnocení prováděné samotným žákem je **hodnocení autonomní**, neboť jeho prostřednictvím je podporována a kultivována žákova schopnost samostatně se rozhodovat, volit si své vlastní cíle i prostředky jejich dosažení. Jedná se o hodnocení, které žák zvládá sám, rozumí mu a dokáže ho vysvětlit či obhájit.

Nezbytným předpokladem tohoto procesu je poskytovat žákovi dostatek příležitostí, aby mohl hodnotit sám sebe i svou práci. Před vlastním zahájením sebehodnocení je třeba žáky naučit prostřednictvím průběžného hodnocení objektivně monitorovat průběh učení, aktuální stav, momentální výkonnost, diagnostikovat chyby a odchylky tak, aby bylo možné včas provést změny a odstranit případné nedostatky. Žáci musí rovněž zvládnout emocionální složku svého hodnocení, umět si vyslechnout názor druhého a být tolerantní k mínění jiných. Při zavádění autonomního hodnocení dochází k posunům v psychosociálním klimatu třídy, je podporována atmosféra spolupráce, vzájemné důvěry a respektu nejen mezi žáky, ale i mezi žákem a učitelem.

Pokud má autonomní hodnocení přinést očekávaný výsledek, je třeba dodržovat následující zásady:

1. Požadavky kladené na žáka jsou reálné a přiměřené jeho schopnostem.
2. Cíle jsou stanovovány tak, aby k jejich dosažení byl žák vnitřně motivován.
3. Učitel podporuje žákovu snahu řídit své učení.
4. Žák dostane příležitost ověřit si navržené postupy v praxi.

Důležitá je rovněž otázka **motivace žáka** k vlastnímu sebehodnocení. Sebehodnocení poskytuje žákovi možnost aktivně se podílet na procesu vlastního učení, přiměřeně zvyšuje jeho zodpovědnost za výsledky a umožňuje žákovi určitý nadhled, proto bývá obvykle tento způsob hodnocení přijímán žákem kladně. Důležitým momentem

je i postupná změna žákovy pohledu na chybu, uvědomění si toho, že „chyba“ není zlo, že je možné ji vnímat jako výsledek ochoty zkusit něco, co zatím není ověřeno. A i když se v praxi posléze zvolený postup ukáže jako nevhodný či neefektivní, může být chyba zdrojem poznání, jak dělat věci jinak a lépe.

Funkce sebehodnocení

Sebehodnocení je dlouhodobý proces úzce související s úrovní rozumových schopností žáka.

Z pohledu žáka plní především dvě základní funkce:

1. žák si díky sebehodnocení uvědomuje proces svého učení a výsledky, kterých se mu podařilo dosáhnout (funkce informativní);
2. přispívá k regulaci jeho vlastního procesu vzdělávání, je stimulem pro rozvoj osobnosti žáka, formuje žákovy postoje a hodnoty (funkce formativní).

Z pohledu učitele plní sebehodnocení také funkci diagnostickou, neboť umožňuje učitelům určit učební styl žáka a v návaznosti na něj pak volit vhodné metody a formy práce i konkrétní obsah vzdělávání, aby byl podpořen rozvoj žáka se zohledněním jeho individuálních vzdělávacích potřeb.

Prostřednictvím sebehodnocení žák:

- rozvíjí své komunikační schopnosti a prezentační dovednosti;
- zaznamenává aktuální úroveň svých znalostí, schopností a dovedností;
- uvědomuje si své silné a slabé stránky a pracuje s nimi;
- stanovuje si reálné cíle a volí vhodné a efektivní způsoby jejich dosažení;
- analyzuje příčiny úspěchu či neúspěchu;
- monitoruje vlastní vzdělávací pokroky (směrem k sobě, nikoli porovnáváním se spolužáky);
- poznává svůj potenciál;
- přijímá odpovědnost za své učení;
- je vnitřně motivován k výkonu a rozvoji svých schopností.

Cílem sebehodnocení je získání schopnosti reálného a objektivního hodnocení sebe sama. Na základě těchto informací lze pak plánovat a regulovat vlastní učební aktivity tak, aby byly co nejefektivnější a směřovaly k dosažení stanovených cílů. Z didaktického hlediska je pochopitelně žádoucí, aby u žáka došlo ke zvnitřnění tohoto procesu a sebehodnocení se tak stalo kompetencí, nástrojem běžně používaným v procesu celoživotního učení.

Pozice sebehodnocení v procesu identifikace nadaného žáka

Sebehodnocení jako jedna z variant hodnocení průběhu a výsledku vzdělávání žáka může být zároveň nástrojem, který lze využít i k pedagogické diagnostice a identifikaci nadaného žáka. Protože však projevy nadání jsou natolik jedinečné a různorodé, že se jen velmi obtížně dají obecně klasifikovat, je vhodné jednotlivé nástroje k identifikaci nadání kombinovat a nespolehat se pouze na jeden.

V souvislosti s procesem sebehodnocení je třeba si uvědomit, že žák obvykle prochází během svého života několika osobními vývojovými stadii učení (G. O. Grow, 1991). Zpočátku se žák nachází v závislém postavení, učitel zastává roli direktivní autority,

experta či trenéra. V následujícím období, tedy ve stadiu zainteresovaného žáka, se učitel ujmá role průvodce. Motivuje a povzbuzuje žáka, pomáhá mu poznávat jeho individuální zvláštnosti. V dalším stadiu je již žák plně angažovaný na svém rozvoji, učitel opouští dominantní postavení a přebírá roli partnera, člověka usnadňujícího rozvoj. Způsob dosažení cíle si žák volí sám, převládají nedirektivní postupy. V posledním stadiu se již žák ujmá řízení sama sebe a přebírá odpovědnost za průběh a výsledek svého učení. Učitel ustupuje do role konzultanta, kolegy.

S ohledem na specifika nadaných je zřejmé, že zatímco v oblasti kognitivních schopností se mnoho nadaných žáků díky velmi intenzivní vnitřní motivaci nachází již v pokročilých stádiích učení (jsou schopni intenzivně pracovat na dosažení stanoveného cíle, pedagoga vnímají spíše jako partnera apod.), mohou tito žáci např. v oblasti psychomotorické být naopak na samém počátku (neumí si zavázat tkaničku, jejich písmo je nečitelné apod.). Projevy mimořádně nadaných žáků v souvislosti s často se vyskytujícími asynchronním vývojem fyzických, rozumových, sociálně-emočních a morálních schopností mohou být různorodé, a mohou se promítnout i do procesu sebehodnocení (žák se např. hodnotí jako horší s ohledem na oblasti, ve kterých ve srovnání s vrstevníky nedosahuje uspokojivých výsledků).

Zpětná vazba pedagoga k žákovi sebehodnocení hraje důležitou roli. Jejím prostřednictvím je zajištěna určitá vnější objektivita celého procesu a korigována případná zkreslenost žákova pohledu. Zejména u nadaných žáků se v tomto případě může objevovat nerealistické hodnocení skutečnosti, způsobené např.

3. neadekvátním sebeobrazem (žákovo velmi nízké či naopak velmi vysoké sebehodnocení);
4. neobjektivním vnímáním okolí (problematická akceptace vrstevníků či dospělých, časté prodlévání ve světě fantazie apod.);
5. problémy v sociálních vztazích (sociální izolace, silné projevy dominance ve skupině apod.);
6. emoční labilitou (přecitlivělost na kritiku, sklon k perfekcionismu, neodpovídající reakce apod.);
7. odlišným chápáním časoprostorové perspektivy (fascinace úkolem, problematické dodržování dohodnutých pravidel apod.);
8. výraznými rozdíly mezi tělesným a duševním vývojem.

Objektivně hodnotit žáka však pedagog může pouze tehdy, pokud zná všechny aspekty situace, ve které se žák aktuálně nachází. Je tedy žádoucí, aby pedagog byl dobře informován o žákově představě o vlastním „já“ (sebepojetí) a průběžně prováděl jeho diagnostiku.

Způsobů a úhlů pohledu, podle kterých lze sebehodnocení kategorizovat, je mnoho. Lze zvolit:

- kategorizaci časovou (sebehodnocení bezprostředně následující po jednotlivé aktivitě, sebehodnocení určitého celku, sebehodnocení za čtvrtletí apod.);
- kategorizaci obsahovou (sebehodnocení dosažení požadovaných výstupů, sebehodnocení dílčích dovedností, sebehodnocení rozvoje žákovských kompetencí apod.);
- kategorizaci z hlediska použitých metod (strukturovaný rozhovor, dotazník, vol-

né psaní apod.) a forem (individuální sebehodnocení, sebehodnocení skupiny apod.);

- kategorizaci z hlediska prostorové organizace (komunitní kruh, elipsa, apod.);
- kategorizaci podle nástrojů (ústní, písemné apod.);
- kategorizace podle využitých zdrojů (slohová práce, výtvarný projev, výstup projektu, portfolio apod.).

Formy sebehodnocení a jejich využitelnost při identifikaci nadaného žáka

Pokud se pedagog chystá využít sebehodnocení jako jeden z nástrojů k identifikaci nadání, měl by výše zmíněné typy sebehodnocení využívat promyšleně a volit vhodné formy s ohledem na cíl, který sleduje.

Sebehodnotící rozhovor

Slouží ke shromažďování údajů a zjištění žákova pohledu na situaci. Umožňuje neformální hlubší poznání, které by učitel těžko získával jiným způsobem. Otázky je třeba formulovat s ohledem na specifické cíle (např. zjištění zájmů žáka, hodnocení činností žáka v určité fázi projektu apod.). Vhodné je do úvodní části zařadit otázky, které se dotýkají témat pro žáka zajímavých a klást otázky volněji, aby žák získal pro odpověď dostatečný prostor. Je třeba se vyhnout otázkám sugestivním. S ohledem na situaci, ve které rozhovor probíhá, je třeba zvolit vhodnou formu záznamu (písemný záznam, zvuková nahrávka, videozáznam apod.).

Příklad:

Cíl: zmapovat oblasti a rozsah zájmů žáka, jeho motivaci, sociální vztahy s vrstevníky (vzhledem k zájmům)

Forma: Rozhovor se žákem základní školy

Příklady otázek:

Co rád děláš ve volném čase?

Jak jsi tuto činnost „objevil“?

Čím je pro tebe přitažlivá?

Jak hodnotíš své výsledky (v zájmové oblasti)?

Kolik času denně se svým zálibám věnuješ?

Připadá ti tento čas dostatečný nebo bys ho chtěl mít víc? Proč?

Mění se tvé zájmy často nebo jsou spíš dlouhodobé?

Co je důvodem k tomu, že tě něco přestane bavit? Jaký je to pocit?

Svým zálibám se raději věnuješ sám nebo s kamarády?

Jací jsou tví kamarádi? Jak se mezi nimi cítíš? Je mezi nimi někdo z tvých spolužáků ze školy, třídy?

Je nějaký rozdíl mezi spolužáky ze školy, třídy a kamarády mimo školu? Jaký a v čem?

Jsi spokojen se svou pozicí mezi vrstevníky? Proč ano, proč ne?

Chtěl bys ve vztazích s kamarády něco zlepšit? Co a jak?

Indicie, které mohou poukazovat na nadání žáka: zájmy u dané věkové skupiny neobvyklé, nebývale velký počet zájmových aktivit, fascinace určitým tématem, výrazné úspěchy v oboru zájmu, inklinace k výrazně starším kamarádům, upřednostňování komunikace s dospělými, vztahová izolace apod.

Sebehodnoticí dotazník

Slouží ke stejným účelům jako rozhovor, ale přináší písemné výpovědi žáka. Je časově méně náročný než rozhovor, lze ho zadat celé skupině žáků či třídě najednou. Jeho nevýhodou je, že při něm není učitel v přímém kontaktu se žákem a nelze tedy klást doplňující či vyjasňující dotazy. Někteří žáci také mají s písemnou formulací odpovědí větší problémy než s ústním vyjádřením, což se může projevit nechtíví dotazník vyplňovat. Stejný sebehodnoticí dotazník může být v některých případech žákovi zadáván opakovaně, neboť jeho prostřednictvím lze sledovat žákovy pokroky v dané oblasti.

Příklad:

Cíl: Zmapovat žakovu motivaci a jeho přístup k učení, zjistit postupy, které při učení používá

Forma: Dotazník pro žáka ZŠ, nižšího stupně víceletého gymnázia

Proč a jak jsem se tento měsíc učil

Jméno:

Den:

Předmět:

1. Tento měsíc jsem se učil, protože

2. Při učení jsem postupoval takto:

3. Mým největším studijním úspěchem bylo

4. Při učení se mi příliš nedařilo

5. Pro větší úspěchy chci

Indicie, které mohou poukazovat na nadání žáka: vnitřní motivace k učení, radost z poznání, snaha porozumět věcem a jevům, dlouhodobé cíle z pohledu učení, snaha postřehnout vzájemné vztahy uvnitř učiva a najít souvislosti s vlastními životními zkušenostmi a okolním světem, rychlé osvojení učiva bez nutnosti následného procvičování a upevňování.

Volný písemný projev

Písemný projev tohoto druhu je ve srovnání s odpověďmi na dotazník přirozenější, méně omezený a dává větší prostor pro žákovy vyjádření. Může se jednat o fiktivní dopisy, osobní deníky, náčrty literárních pokusů apod., prostřednictvím kterých jsou získávány žákovy subjektivní pohledy na sebe samého v interakci s okolním světem a jeho vlastní hodnocení jevů a událostí. Analýza volného písemného projevu je obvykle pracnější než vyhodnocení dotazníku.

Příklady témat pro volné psaní, do kterých se může promítnout sebehodnocení žáka:

Můj vynález (popis)

Já, můj svět, proč mi v něm je tak, jak mi je, a co bych chtěl zlepšit (dopis pro neznámého člověka)

Ten, kdo mi rozumí (charakteristika osoby)

Nuda je ... (úvaha)

Jak se mám ve svém světě (úvaha)

Indicie, které mohou poukazovat na nadání žáka: originalita zpracování, kreativní přístup k tématu, nekonvenční uvažování, obsahové odkazy podporující obecnou charakteristiku nadaných a jejich projevy (např. osamělost, unikání do světa fantazie, fascinace oborem aj.) apod.

Netradiční techniky sebehodnocení

Jedná se o neobvyklé a méně užívané formy sebehodnocení. V rámci tohoto typu sebehodnocení jsou často využívány neverbální techniky (např. koláž, pantomima, hudební etuda, taneční kreace). Z hlediska identifikace nadaných poskytují učitelé poměrně velký prostor pro zjištění originality vyjádření, míry žákovy kreativity a jeho sebepojetí.

Je vhodné různé formy sebehodnocení vzájemně kombinovat (např. netradiční techniky doplnit rozhovorem).

Interpretace výsledků, získaných prostřednictvím různých forem sebehodnocení žáka, je z velké míry ovlivněna subjektivním pohledem pedagoga. Je proto žádoucí, aby jeho závěry byly podpořeny názorem dalších učitelů a osob, které jsou se žákem v každodenním styku, a aby k identifikaci nadání byly současně využity i další nástroje uvedené v této příručce.

Literatura:

MAREŠ, J. *Styly učení žáků a studentů*. Praha: Portál, 1998.

ZELINKOVÁ, O. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*. Praha: Portál 2001.

JURÁŠKOVÁ, J. *Úspěšná výuka mimořádně nadaných dětí*. Praha: Triton, 2008.

- SLAVÍK, J. *Hodnocení v současné škole*. Praha: Portál, 1999.
- MACHŮ, E. *Rozpoznávání a vzdělávání rozumově nadaných dětí v běžné třídě základní školy*. Brno: PdF MU, 2006.
- FOŘTÍKOVÁ, J. a kol. *Tvoříme individuální vzdělávací plán mimořádně nadaného žáka*. Praha: VÚP, 2008.
- GROW, G. O. Teaching Learners to Be Self-Directed, *Adult Education Quarterly*, 41, 1991, č. 3, s. 125–149.

2. 5 Soutěže pro rozumově nadané žáky a vzdělávací projekt Talnet

Významnou roli ve vyhledávání kognitivně nadaných žáků hrají také soutěže, které dávají prostor vyniknout těm nejnadanějším v dané oblasti. Mají své důležité místo v identifikaci a podpoře nadaných žáků, neboť úspěch v soutěži může být jeden ze způsobů identifikace skutečného nadání a nadaní žáci tak získávají sdělení, že v daném oboru skutečně mohou vyniknout. Soutěže poskytují nadaným příležitost setkat se s dalšími vrstevníky se stejnými zájmy a schopnostmi a poměřit si s nimi získané znalosti či dovednosti, případně s nimi též navázat kontakt. Tyto kontakty jsou dle naší zkušenosti pro nadané velmi důležité a pro mnohé jsou výraznou motivací v další práci, navíc se jim později často hodí ve vědecké činnosti nebo pracovní praxi.

Soutěže v týmech rovněž podporují schopnost spolupráce. Jeden laureát Nobelovy ceny (dříve vítěz ceny Science Fair) poznamenal, že „soutěže povzbuzují mladé, aby dělali věci dobře, lépe než si kdykoli mysleli, že mohou vůbec dokázat“. Také prof. Joan Freemanová, zakládající prezidentka společnosti Evropská rada pro vysoké schopnosti (ECHA), která se celý život věnuje problematice vzdělávání nadaných a talentovaných, uvádí, že „soutěže samy poskytují jedinečný vynikající typ univerzálních mimoškolních aktivit pro nadané, přestože tak nejsou vždy vnímány. Jsou přístupné velkému počtu dětí, ale současně diferencované tak, aby vyhovovaly jakékoliv úrovni schopností. Mohou aktivovat a posílit vztah k předmětu, zlepšují znalosti a dovednosti. Boj s úkoly soutěže zlepšuje schopnosti pracovat autonomně při zkoumání, experimentování, řešení problémů a vytrvalosti.“¹

V České republice mají soutěže dlouhou tradici, mnohdy sahající ještě do období společného Československa, např. ve školním roce 2010/11 proběhne již 60. ročník Matematické olympiády. Tyto tzv. akademické soutěže, u nás více označované jako předmětové olympiády, mají mnohé přednosti. Jedná se o soutěže celostátního charakteru, které se poměrně jednoduše administrují a organizují, jsou přístupné vysokému počtu účastníků (v jednotlivých postupových kolech) a jsou diferencovány tak, aby byly šité na míru různým úrovním schopností.

Soutěže dokážou aktivovat a posilovat zájem o vybranou oblast a zlepšovat tak vědomosti a schopnosti. Vypořádat se s úkoly v soutěžích vyžaduje schopnost samostatné práce prostřednictvím zkoumání, experimentování, řešení problémů, učení se a praktikování, ale též vytrvalost.

Můžeme se setkat i s negativními připomínkami, jako např. že jsou příliš „elitářské“, či s námitkou, že tento typ aktivit je určen pouze pro soutěživé. Předmětové soutěže jsou však důležité, oblíbené a hodnotné nástroje ve vzdělávacím procesu. Mají své nezastupitelné místo v systému vzdělávání, a to nejen našeho, což dosvědčuje i význam, jaký tomuto typu zájmové činnosti přisuzují státy účastníci se mezinárodních předmětových olympiád. Velice je oceňován přínos soutěží k modernizaci výuky. Každoročně se v ČR předmětových soutěží a olympiád účastní více než 100 tisíc žáků ve školních, okresních, krajských či celostátních kolech, v individuálních či skupinových disciplínách, jako je matematika, fyzika, biologie, chemie, programování, cizí jazyky,

¹Freeman, J.: Out of school Activities for the Gifted and Talented Around the World. <http://www.standards.dfes.gov.uk>.

společenské vědy, historie, geografie, ekologie a další. Nejvíce akademických soutěží je určeno pro žáky středních škol (od 15 let výše), některé jsou určeny i žákům na 2. stupni základních škol či ještě mladším. Převážná většina těchto soutěží je dotována státem, prostřednictvím Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT).

V rámci ministerských organizací je sektorem volného času včetně péče o nadané a talentované žáky pověřen Národní institut dětí a mládeže (NIDM). Oblasti podpory nadaných žáků se konkrétně věnuje oddělení Talentcentrum. Pracovníci Talentcentra v současné době zabezpečují 15 soutěží vyhlašovaných MŠMT, podílí se na přípravě a výjezdech delegací ČR na mezinárodní soutěže (např. Intel ISEF, EUContest, EUSO² aj.), a koordinují soutěže vyhlašované a doporučované MŠMT. Rovněž zavádí nové postupy práce s talentovanými žáky, např. Talnet – distanční formy vzdělávání doplňované prezenčními formami ve fyzice, matematice, chemii, biologii a geografii (podrobněji viz dále).

V následující tabulce je uveden přehled nejvýznamnějších předmětových soutěží, ale i dalších soutěží, které garantuje NIDM. Bližší informace k jednotlivým soutěžím najdete v přílohách příručky vždy na straně, na niž odkazuje třetí sloupec tabulky.

Název soutěže	Cílová skupina	Bližší informace na str.
Matematická olympiáda	5.-9. roč. ZŠ a SŠ	51
Matematický klokan	2.-9. roč. ZŠ, SŠ	51
Pythagoriáda	5.-8. roč. ZŠ	52
Soutěž v programování	ZŠ a SŠ	52
Fyzikální olympiáda	7.-9. roč. ZŠ, SŠ	52
Turnaj mladých fyziků	SŠ	53
Astronomická olympiáda	8.-9. roč. ZŠ, SŠ	54
Chemická olympiáda	8.-9. roč. ZŠ, SŠ	54
Biologická olympiáda	6.-9. roč. ZŠ, SŠ	55
Přírodovědný klokan	8.-9. roč. ZŠ, 1.-2.roč. SŠ	56
Zeměpisná olympiáda	6.-9. roč. ZŠ, SŠ	57
Středoškolská odborná činnost	vyšší ročníky ZŠ, SŠ	57
Dějepisná olympiáda	8.-9. roč. ZŠ	59
Olympiáda v českém jazyce	8.-9. roč. ZŠ, SŠ	60
Soutěže v cizích jazycích - angličtině, němčině, ruštině, francouzštině, španělštině a latině	ZŠ a SŠ	60
literární soutěž <i>Náš svět</i>	ZŠ	65
literární a historická soutěž <i>Daniel</i>	8.-9. roč. ZŠ, SŠ	65
výtvarná a literární soutěž <i>Evropa ve škole</i>	5 až 21 let	66
Talnet - prostor pro rozvoj nadání žáků a podporu jejich učitelů - celostátní nesoutěžní aktivita	13 až 19 let (doporučeno)	67

²International Science and Engineering Fair (Mezinárodní veletrh vědy a techniky) – jedná se o nejvýznamnější mezinárodní soutěž vědeckých projektů studentů středních škol, která se koná každoročně v USA.

European Union Contest for Young Scientists (Mezinárodní soutěž Evropské unie pro mladé vědce) – soutěžící z ČR se účastní od r. 2000.

EUSO – Přírodovědná olympiáda zemí EU pro žáky do 17 let, jedná se o týmovou soutěž tříletých družstev; soutěžící z ČR se jí velmi úspěšně účastní od r. 2007.

3. Přílohy

3.1 Přehled předmětových olympiád a soutěží garantovaných Národním institutem dětí a mládeže (NIDM)

Matematická olympiáda

Matematická olympiáda (MO) je předmětová soutěž z matematiky pro žáky základních a středních škol, jejímž cílem je napomáhat vyhledávání talentovaných žáků a systematicky podporovat a rozvíjet jejich odborný růst. Jedná se o nejstarší olympiádu vůbec; ve školním roce 2010/2011 se koná 60. ročník této soutěže. Zadání úloh MO je jednotné pro celou ČR. Soutěž je rozčleněna do kategorií podle věku žáků a má několik soutěžních kol.

Pro **střední školy** jsou určeny **kategorie A, B, C**, které probíhají ve školním a krajském kole. Kategorie A navíc ještě v kole celostátním. Pro **základní školy** jsou určeny **kategorie Z5-Z9**, které mají školní a okresní kolo (kategorie Z9 je ukončena v krajském kole). V rámci MO je realizována **kategorie P** – zaměřená na informatiku, určená pro žáky **středních škol** a probíhá ve školním, krajském a celostátním kole.

Tematické zaměření a úlohy jednotlivých kategorií MO zpracovávají úlohové komise pro příslušné kategorie, pravidla soutěže a další informace upřesňující organizaci příslušného ročníku MO jsou zveřejňovány Ústřední komisí Matematické olympiády (ÚK MO) a Jednotou českých matematiků a fyziků (JČMF), v letácích, ve vybraných časopisech a na internetových stránkách MO. Termíny konání jednotlivých soutěžních kol MO stanovuje ÚK MO v koordinaci s řídicími orgány dalších předmětových olympiád.

Za přípravu a uskutečnění okresních a krajských kol MO jsou zodpovědné příslušné kraje. Zodpovědným za uskutečnění celostátního kola soutěže je JČMF, na odborném a informačním zajištění soutěže se podílí Matematický ústav AV ČR, v.v.i.

Mezinárodní nadstavbou MO jsou tyto olympiády: Mezinárodní matematická olympiáda (International Mathematical Olympiad), Mezinárodní olympiáda v informatice (International Olympiad in Informatics), Středoevropská olympiáda v informatice (Central European Olympiad in Informatic) a Středoevropská matematická olympiáda (Middle European Mathematical Olympiad).

Užitečné odkazy:

www.math.muni.cz/mo - webové stránky Matematické olympiády

<http://ksp.mff.cuni.cz/> - korespondenční seminář z programování

<http://ganymed.math.muni.cz/ks/> - korespondenční semináře na MU v Brně

<http://www.ioi2010.org/> - Mezinárodní olympiáda v informatice

Matematický klokan

Mezinárodní soutěž **Matematický klokan** vznikla v roce 1980 v Austrálii a postupně se rozšířila do evropských zemí. V současnosti je do tohoto projektu zapojeno cca 30 zemí našeho kontinentu sdružených v asociaci **Klokan bez hranic**, jejíž centrum je v Paříži. V ČR je tato soutěž každoročně vyhlašována MŠMT, organizačně ji zajišťuje Jednota českých matematiků a fyziků ve spolupráci s Katedrou matematiky Pedagogické fakulty UP a Katedrou algebry a geometrie Přírodovědecké fakulty UP v Olomouci.

Soutěžící jsou rozděleni **podle věku do 6 kategorií**, vlastní soutěž probíhá v celé ČR v jednotném termínu. Úlohy jsou seřazeny podle obtížnosti. Přihlášky do soutěže a informace o soutěži zabezpečují v jednotlivých krajích krajsí koordinátoři. Vyhodnocování výsledků soutěže probíhá v olomouckém centru.

Užitečné odkazy:

<http://www.matematickyklokan.net> - Matematický klokan

<http://www.matematickyklokan.net/seznam.php> - seznam krajských koordinátorů

Pythagoriáda

Pythagoriáda je oblíbenou matematickou soutěží. Ve školním roce 2010/2011 bude probíhat její 34. ročník. Soutěž je každoročně vyhlašována MŠMT, organizačně ji od školního roku 2009/2010 zajišťuje Národní institut dětí a mládeže MŠMT spolu s krajskými úřady jednotlivých krajů. Pythagoriáda je určena pro žáky 5.–8. ročníků základních škol a jim odpovídajících ročníků víceletých gymnázií. Probíhá ve školním, okresním a krajském kole. Kategorie pro 5. ročník je ukončena v okresním kole. Úlohy pro tuto soutěž jsou zpracovány tak, aby rozvíjely logické uvažování žáků na jednotlivých stupních škol.

Užitečné odkazy:

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlianky/pythagoriada>

Soutěž v programování

Soutěž v programování je každoročně vyhlašována MŠMT, organizačně ji zajišťuje NIDM ve spolupráci se Stanicí techniků Vyšehrad. Soutěž je rozdělena do dvou kategorií – žáci a mládež, má několik soutěžních kol (školní, okresní, krajské a ústřední). Úlohy pro jednotlivá soutěžní kola zpracovává a hodnotí odborná porota. Školní kola probíhají na jednotlivých školách a jsou za ně zodpovědní učitelé informatiky, za průběh okresních a krajských kol jsou zodpovědné jednotlivé komise, které jsou jmenovány příslušným krajským úřadem. Za organizaci a průběh ústředního kola zodpovídá Národní institut dětí a mládeže MŠMT. Ve školním roce 2010/2011 bude poprvé soutěž rozšířena o praktické použití aplikačního softwaru, nepůjde tedy jen o čisté programování.

Užitečné odkazy:

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlianky/soutez-v-programovani> - Soutěž v programování

<http://www.stv.cz> - Stanice techniků Vyšehrad

Fyzikální olympiáda

Fyzikální olympiáda (FO) je předmětová soutěž z fyziky pro žáky základních a středních škol, jejímž cílem je získat studenty pro hlubší studium fyziky a technických oborů. Studenti mají možnost porovnat své vědomosti z fyziky, ukázat, jak je dovedou používat při řešení konkrétních úloh v praxi. Soutěž je každoročně vyhlašována Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR spolu s Jednotou českých matematiků a fyziků (JČMF). V školním roce 2010/2011 proběhne již 52. ročník.

Zadání úloh FO je jednotné pro celou ČR, soutěž je rozčleněna do kategorií podle věku žáků a má několik soutěžních kol. **Pro střední školy** jsou určeny **kategorie A, B, C**,

D – které probíhají ve školním a krajském kole. Kategorie A má navíc celostátní kolo. Pro **základní školy** jsou určeny **kategorie E, F a G** (Archimediáda), které mají školní a okresní kolo (kategorie E je ukončena v krajském kole).

Tematické zaměření a úlohy jednotlivých kategorií FO zpracovávají úlohové komise pro příslušné kategorie, pravidla soutěže a další informace upřesňující organizaci příslušného ročníku FO jsou zveřejňovány Ústřední komisí Fyzikální olympiády (ÚK FO) a JČMF v letáčích, ve vybraných časopisech a na internetových stránkách FO. Ke každému ročníku FO je vydávána **sada studijních textů**. Přehled všech studijních textů Knihovničky fyzikální olympiády najdete v **Archivu studijních textů**. Některé studijní texty budou také publikovány v časopise Rozhledy matematicko–fyzikální a v časopise Školská fyzika vydávaném ZČU v Plzni.

Termíny konání jednotlivých soutěžních kol FO stanovuje ÚK FO v koordinaci s řídicími orgány dalších předmětových olympiád. Za přípravu a uskutečnění okresních a krajských kol FO jsou odpovědné příslušné kraje. Zodpovědným za uskutečnění celostátního kola soutěže je JČMF a na odborném a informačním zajištění soutěže se podílí Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta, Katedra fyziky a informatiky.

Mezinárodní nadstavbou FO je Mezinárodní fyzikální olympiáda (International Physics Olympiad). V roce 2003 byla ustavena **Světová federace fyzikálních soutěží**, jejíž první kongres se uskutečnil u příležitosti 33. ročníku MFO v Indonésii za účasti nositele Nobelovy ceny za fyziku prof. Claude Coen-Tannoudji.

Užitečné odkazy:

<http://fo.cuni.cz/index.php> - webové stránky Fyzikální olympiády

fykos.mff.cuni.cz - fyzikální korespondenční seminář MMF UK

www.physics.muni.cz/kof/korsems.html - korespondenční seminář z fyziky, PřF MU

<http://fo.cuni.cz/studijni-texty?kdo=organizator> - studijní texty k jednotlivým ročníkům FO

Turnaj mladých fyziků

Turnaj mladých fyziků (TMF) je soutěž pro žáky středních škol. Jejím cílem je podporovat talentované studenty ve studiu fyziky a vést je k tvořivému přístupu při řešení úloh. Soutěž je každoročně vyhlašována MŠMT spolu s Jednotou českých matematiků a fyziků (JČMF). Na odborném zajištění soutěže se podílí Fyzikální ústav AV ČR, v.v.i. TMF je **soutěží družstev - pětičlenných kolektivů žáků středních škol** vedených učitelem fyziky. Účastníci TMF musí navrhnout a získat nezbytné údaje důležité k řešení úlohy, vybrat optimální model pro popsání studovaného jevu, volit vhodné metody řešení a provést podrobnou diskuzi získaných výsledků.

Soutěž má školní a republikové kolo. V 1. kole soutěže ve školách se řeší úlohy písemně. Toto kolo organizuje daná škola resp. učitel fyziky, pověřený ředitelem školy. Na základě písemných řešení jsou nejlepší družstva vybrána do 2. kola – republikového finále.

Organizací na republikové úrovni je pověřen Český výbor TMF. Družstva se postupně střídají v roli referujícího, oponenta a recenzenta. V diskuzi jsou **prezentována řešení úloh v anglickém jazyce**. Mezinárodní nadstavbou soutěže je Mezinárodní turnaj mladých fyziků – International Young Physicists' Tournament.

Užitečné odkazy:

<http://www.jcmf.cz/tmf/tmf.html> - Turnaj mladých fyziků

<http://www.iypt.org/new/> - Mezinárodní turnaj mladých fyziků

Astronomická olympiáda

Astronomická olympiáda (AO) je předmětovou soutěží z oboru astronomie a příbuzných oborů. Každoročně je vyhlášována MŠMT, organizačně ji zajišťuje Česká astronomická společnost, Výkonný výbor České astronomické společnosti jmenuje Výbor olympiády, který je zodpovědný za průběh celého ročníku AO. Jejím cílem je napomáhat vyhledávání talentovaných žáků a systematicky podporovat a rozvíjet jejich růst.

Olympiáda je určena pro **žáky základních a středních škol**. Podle věku žáků je rozdělena do několika kategorií (v daném roce nemusí být vyhlášeny všechny kategorie) a má několik kol. Zadání úloh pro jednotlivá kola (školní, korespondenční, finále, soustředění) připravují příslušné komise AO a všechny úlohy podléhají schválení Výboru olympiády.

AO má **mezinárodní nadstavbu** – Mezinárodní astronomickou olympiádu (International Astronomy Olympiad – IAO). Reprezentanty pro IAO vybírá na základě jejich výsledků v soustředění před IAO Výbor olympiády.

Užitečné odkazy:

<http://olympiada.astro.cz/> - webové stránky soutěže

<http://www.issp.ac.ru/iao/> - Mezinárodní astronomická olympiáda

<http://ioaa.info/ioaa2007> - Mezinárodní olympiáda v astronomii a astrofyzice

Chemická olympiáda

Chemická olympiáda (ChO) je předmětová soutěž z chemie pro žáky základních a středních škol, jejímž cílem je jednak podnícení zájmu o příslušný obor, jednak podchytení a všestranné rozvíjení schopností zejména nadaných mladých lidí. Úspěšné řešení úloh, které se neomezují na látku předepsanou osnovami, předpokládá nemalou samostatnou přípravu, ale klade též zvýšené nároky na práci učitelů, bez jejichž pomoci se soutěžící neobejdou. Žáci tak získávají možnost porovnat své vědomosti z chemie se svými vrstevníky, ale též ukázat, jak je dovedou používat při řešení konkrétních praktických úloh.

Soutěž je každoročně vyhlášována Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR. Nad odbornou úroveň bdí **Česká společnost chemická** a **Česká společnost průmyslové chemie**. Na přípravě úloh se vystřídala celá řada autorů, kteří se rekrutují zejména z řad učitelů, ale i studentů vysokých škol – bývalých účastníků soutěže. Tato spolupráce zkušenějších a mladších výrazným způsobem přispívá k zajímavosti a přitažlivosti úloh. A právě úlohy během více než čtyřiceti let doznaly největších změn. Vzrůst jejich náročnosti byl způsoben jak rozvojem oboru a školského systému, tak zpětným působením mezinárodních soutěží, na nichž se zřetelně projevují výsledky soustavné a cílevědomé práce s talentovanými mladými lidmi. Do školního roku 2008/2009 byl garantem soutěže NIDM, od 1. 1. 2010 je garantem soutěže Fakulta chemicko-technologická ČVUT v Praze. Ve školním roce 2010/2011 proběhne již 47. ročník.

Zadání úloh ChO je jednotné pro celou ČR, soutěž je rozčleněna do kategorií podle věku žáků a má několik soutěžních kol. Pro **střední školy** jsou určeny **kategorie A, B, C, E** (kategorie E je určena pro žáky středních odborných škol s chemickým zaměřením), tyto kategorie probíhají ve školním a krajském kole. Kategorie A, E mají navíc ještě celostátní kolo. Pro základní školy je určena kategorie D, která má školní a okresní kolo.

Tematické zaměření a úlohy jednotlivých kategorií ChO zpracovávají autorské kolektyvy pro příslušné kategorie. Termíny konání jednotlivých soutěžních kol ChO stanovuje Ústřední komise ChO (ÚK ChO) v koordinaci s řídicími orgány dalších předmetových olympiád. Za přípravu a uskutečnění okresních a krajských kol ChO jsou odpovědné příslušné kraje. Za uskutečnění celostátního kola soutěže je zodpovědná VŠCHT ve spolupráci s ÚK ChO. Do ústředního kola z kategorie A postupuje vítěz z každého kraje a dále pak ti soutěžící, kteří dosáhli daného počtu bodů, stanoveného ÚK ChO. V kategorii E postupují soutěžící dle daného počtu bodů, který stanoví ÚK ChO. Bodová hranice je dána tak, aby byla naplněna kapacita ústředního kola, která je dána především počtem míst v laboratořích. Ústřední kolo trvá 4 dny a koná se na různých vysokých školách s chemickým zaměřením.

Součástí ChO jsou i 2týdenní **výběrová soustředění před Mezinárodní chemickou olympiádou - teoretické** (cca pro 16 nejlepších) a **praktické** (pro 8 nejlepších). Pro reprezentaci na MChO jsou vybíráni 4 nejlepší, a to nejen na základě umístění v celostátním kole, ale na základě výsledků z obou soustředění.

Tradiční součástí Chemické olympiády je též **Letní odborné soustředění ve středisku Běstvina**. Jedná se o dvoutýdenní akci táborového typu. Soustředění je určeno středoškolákům – chemikům a biologům (vítězům krajských kol), kteří mají zájem o víc než o to, co se dozvědí od svých profesorů ve škole. Je to forma přípravy na další ročníky ChO. Absolventi LOS v Běstvině již tradičně dosahují výrazně lepších výsledků na všech úrovních olympiády.

Mezinárodní nadstavbou ChO je Mezinárodní chemická olympiáda (International Chemistry Olympiad – IChO) a Grand Prix Chimique (GPCh), která je určena pro studenty kategorie E (odborných škol s chemickým zaměřením) a koná se 1x za 2 roky.

Užitečné odkazy:

www.chemicka-olympiada.cz; www.vscht.cz

Biologická olympiáda

Biologická olympiáda (BiO) je soutěž jednotná pro celou ČR. Organizačním zajištěním je od 1. 1. 2009 pověřena Česká zemědělská univerzita v Praze. Odbornou stránku garantuje Ústřední komise Biologické olympiády. Ústřední komise pověřuje tvorbou úloh tzv. pracovní skupiny. Soutěž má 4 kategorie A, B, C a D, které se liší podle ročníku ZŠ či SŠ. Kategorie **D** a **C** jsou určeny **žákům ZŠ (6.-9. ročník a odpovídající ročníky víceletých gymnázií)**, kategorie **A** a **B** jsou **pro studenty SŠ**. Nižší kategorie (ZŠ) probíhají ve školním, okresním a krajském kole, studenti 1.–2. ročníků SŠ soutěží ve školním a krajském kole a studenti 3. a 4. ročníků SŠ ve školním, krajském a celostátním kole.

Součástí každého postupového kola je část teoretická, část praktická (kde jsou aplikovány teoretické vědomosti, předpokládá se osvojení základních dovedností – práce s mikroskopem, preparační lupou, příprava nativních preparátů apod.) a určování přírodnin. Organizaci postupových kol mají na starosti školy a krajské úřady. Zadání úloh pro postupová kola (včetně řešení) a přípravné texty vydává a rozesílá Česká zemědělská univerzita ve spolupráci s Ústřední komisí BiO. Součástí zadání jsou nepovinné přípravné úkoly pro domácí přípravu, které je možné řešit např. v zájmových kroužcích. Každý ročník soutěže má určité téma (např. Smrt jako součást života, Zvířata a rostliny u nás doma, Mnohobuněčnost apod.), které může být odlišné pro různé kategorie.

Celostátní kolo organizuje Ústřední komise BiO. Postupují do něj vždy dva nejlepší soutěžící z kraje, zbývajících osm soutěžících je potom vybráno podle absolutního počtu bodů. Celostátní kolo trvá celkem 5 dní a má co do místa konání putovní charakter.

Tradiční součástí Biologické olympiády je **Letní odborné soustředění ve středisku Běstvína**. Jedná se o dvoutýdenní akci táborového typu. Soustředění je určeno vítězům krajských kol. Zahrnuje přednášky, práci v laboratoři a v terénu, včetně poznávání přírodnin, představuje účastníkům jednotlivé biologické obory a disciplíny, přibližuje způsob studia na vysokých školách, seznamuje s metodami vědecké práce a přípravu je na možnou účast v ústředním kole a v mezinárodní soutěži.

Druhým významným soustředěním je **přípravné výběrové soustředění na Mezinárodní biologickou olympiádu**, kterého se účastní 12 nejlepších soutěžících z celostátního kola. Absolutní vítěz celostátního kola postupuje na Mezinárodní biologickou olympiádu přímo, další tři účastníci jsou vybráni během přípravného soustředění.

Cílem Biologické olympiády je vyhledávat talenty, rozvíjet jejich nadání, podporovat odborný růst a další vzdělávání v oboru a nejlepší z nich připravovat na reprezentaci v Mezinárodní biologické olympiádě (The International Biology Olympiad – IBO).

Užitečné odkazy:

www.biologickaolympiada.cz; www.czu.cz

Přírodovědný klokan

Přírodovědný klokan vznikl na Univerzitě Palackého v Olomouci v rámci projektu „STM-Morava, číslo 2E06029 Národního programu výzkumu II“, aktivně se na něm podílí Přírodovědecká a Pedagogická fakulta UP Olomouc.

Cílem této soutěže je popularizace přírodovědných oborů mezi mládeží a vzbudit a podpořit zájem o tyto obory u žáků a studentů, vyhledávat talenty pro tyto předměty. Systém soutěže je obdobný jako u Matematického klokana – jedná se o jednorázový **test s uzavřenými otázkami** s jednou správnou odpovědí z pěti nabízených. Soutěž má dvě kategorie Kadet a Junior. **Kadet** je určen pro **8.-9. ročníky ZŠ a Junior pro 1.-2. ročník SŠ**.

Užitečné odkazy:

<http://souteze.upol.cz> – soutěžní akce pořádané Univerzitou Palackého v Olomouci
<http://www.kag.upol.cz/prirodovednyklokan> – webové stránky soutěže

Zeměpisná olympiáda

Zeměpisná olympiáda (ZO) je předmětová soutěž ze zeměpisu (geografie) pro žáky základních a středních škol. Soutěž nabízí zájemcům o zeměpis nejen příležitost k řešení náročných problémů, ale vytváří rovněž soustavu odborných činností, které vedou k popularizaci zeměpisu a rozvoji péče o talentované žáky. Soutěž vyhláší Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR, které garancí nad soutěží pověřuje na pětileté období některou z kateder geografie vysokých škol. V současné době onu pomyslnou štafetu nese Katedra geografie Pedagogické fakulty Západočeské univerzity v Plzni, která ji převzala od Katedry geografie Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem a ta od Katedry geografie Masarykovy univerzity v Brně.

Tematické zaměření ročníku, termíny konání jednotlivých soutěžních kol a další informace upřesňující organizaci příslušného ročníku ZO oznamuje pověřený garant v propozicích, případně dalších materiálech a na internetových stránkách olympiády. Úlohy pro školní kola zajišťují školy, ale pro ostatní soutěžní kola jsou jednotně pro celou ČR připravována garantem soutěže, tedy Katedrou geografie FPE ZČU v Plzni. Od úrovně okresního kola jsou zařazeny pro všechny soutěžní kategorie (A, B, C, D) úkoly pro práci s atlasem. V celostátním kole pak soutěží nejvyšších soutěžních kategorií, tj. C a D, řeší část úkolů v anglickém jazyce. Předpokladem pro účast v celostátním kole i pro nižší soutěžní kategorie je počítačová gramotnost (Google Earth).

Na Zeměpisnou olympiádu navazují dvě mezinárodní soutěže. **Mezinárodní geografická olympiáda (IGO)**, kterou každé dva roky pořádá mezinárodní geografická unie (IGU). V roce 2010 se cca 100 soutěžících z více než 24 zemí bude ucházet o medaile v hlavním městě Tchaj-wanu, v Taipei. Studenti řeší zpravidla tři geografické testy. 1. Znalostní a dovednostní test koncipovaný na základě poznatků, se kterými se účastníci IGO seznámili během předchozí práce v terénu; 2. Test geografických znalostí a dovedností na základě práce s předloženými doprovodnými materiály (mapy, grafy, tabulky, schémata...); 3. Zeměpisný test ověřující znalosti účastníků. Česká republika se poprvé mezinárodní soutěže účastnila v r. 2002, což byla účast spíše seznamovací. V dalších třech ročnících IGO získali ale naši soutěžící již dvě zlaté, dvě stříbrné a pět bronzových medailí. V roce, kdy se Mezinárodní geografická olympiáda nepořádá, se čtveřice nejlepších soutěžících ze středoškolské kategorie D účastní **Středoevropské geografické olympiády**.

Užitečné odkazy:

<http://www.kge.zcu.cz/cgs/ZO/index.htm> - webové stránky Zeměpisné olympiády

<http://geography.cz/2007/10/stredoevropska-mezinarodni-geograficka-olympiada/> - Česká geografická společnost

<http://www.geoolympiad.org/> - International Geography Olympiad 2010

Středoškolská odborná činnost

Středoškolská odborná činnost (SOČ) je soutěž samostatných odborných prací určená především **středoškolským studentům**. Mohou se jí ale účastnit i talentovaní žáci ze **základních škol**. Základem je zpracování odborné práce na téma, které si zpravidla volí soutěžící sám podle svého zájmu či koníčku. Do soutěže se může přihlásit jednotlivce nebo soutěžní tým **s řešením problému**, kterému se věnuje na základě získaných teoretických, respektive praktických poznatků. Dále může soutěžit s technickým návrhem

včetně jeho teoretického zdůvodnění, funkčního popisu zařízení a nesmí chybět potřebná technická dokumentace. Rovněž se může přihlásit s **návrhem učební pomůcky**, který musí obsahovat funkční popis zařízení, možnosti jeho praktického uplatnění, případně vyčíslení nákladů na výrobu a potřebnou technickou dokumentaci, fotodokumentaci nebo funkční model.

Práce musí mít vždy **písemnou formu** a při zpracování je třeba dbát na dodržování struktury platné pro všechny vědecké a odborné práce, tedy úvod, metodiku, výsledky, závěr a diskuzi. Na konec práce patří seznam použité literatury a případně další dokumentační přílohy. Pozornost je třeba věnovat i formální stránce, kterou upravuje řada norem. Požadovanou součástí je anotace, tedy stručné vyjádření podstatného jádra práce.

Soutěž má jasně danou strukturu a pravidla pro přihlášení a účast. Účastníci se přihlašují prostřednictvím **webového formuláře** a rovněž vstup organizátorů na jednotlivých soutěžních úrovních a porotců, kteří práce posuzují, je elektronický. Soutěžící obhajují práce před odbornými porotami na jednotlivých soutěžních úrovních – ve školním, okresním, krajském a celostátním kole.

Obhajoba probíhá podobně jako obhajoba jakékoli jiné odborné práce, bakalářské či magisterské. Soutěžící krátce práci představí, seznámí porotu s jejím obsahem, s cílem, postupy a výsledky řešení a následuje diskuze s porotou. A protože obhajoba SOČ je veřejná, může do ní předseda poroty zapojit i další přítomné, především ostatní soutěžící. Obhajoba by měla být nejenom prostředkem pro ohodnocení soutěžícího, ale zároveň by mu jako začínajícímu autorovi měla pomoci v další práci – upozornit autora na chyby, poradit mu jak dál a dodat potřebné náměty a impulzy k pokračování.

Vyvrcholením soutěže je celostátní přehlídka. Soutěž tím ale pro všechny zúčastněné nekončí. Ti nejúspěšnější řešitelé Středoškolské odborné činnosti vyjíždějí na mezinárodní soutěže v zahraničí. Od r. 1999 je SOČ afiliací prestižní mezinárodní soutěže **International Science and Engineering Fair** ve Spojených státech amerických a od r. 2000 je zapojena do soutěže **European Union Contest for Young Scientists**.

SOČ má v rámci soutěží poměrně výjimečné postavení. Je nejrozsáhlejší soutěží samostatných odborných prací středoškolských studentů. Její značnou předností je obrovská šíře záběru od přírodovědných přes technické po humanitní obory a značný počet účastníků. Ve srovnání s klasickými olympiádami je zde kladen daleko **větší důraz na tvořivost**. Studenti si sami vybírají téma, které je zajímavé, a následně se uvedené problematice věnují a řeší ji. Je to dlouhodobá systematická práce, která trvá několik měsíců. Jsou i případy, kdy se tématu věnují několik let. Soutěž totiž umožňuje účastnit se i s **tzv. pokračující prací**. Navíc práci musí student prezentovat a svoje názory obhájit před porotou. Bez ohledu na zdařilejší či méně zdařilý obsah práce je přínosem i fakt, že se soutěžící naučí, jak má odborná práce vypadat po formální stránce, jaká je struktura odborné práce, jak správně citovat literaturu, to vše se bude při dalším studiu nepochybně hodit.

Podrobné informace o soutěži, harmonogramu konání aktuálního ročníku a podmínky pro přihlášení jsou uvedené na samostatných webových stránkách soutěže, kde je rovněž umístěn archiv vítězných prací celostátního kola za uplynulých pět ročníků.

Užitečné odkazy:

<http://www.soc.cz/> - webové stránky Středoškolské odborné činnosti

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlianky/stredoskolska-odborna-cinnost>
- stránky Středoškolské odborné činnosti

<http://www.lisboa.eucys2010.eu/> - mezinárodní soutěž EU Contest

<http://www.societyforscience.org> - mezinárodní soutěž INTEL ISEF

Dějepisná olympiáda

Dějepisná olympiáda má testový charakter. Zadání úloh pro jednotlivá postupová kola i pro celostátní kolo vytváří jednotná ústřední komise. Účastníci celostátního kola navíc ještě píše vlastní odbornou písemnou práci na zadané téma (např. Tvrz nebo hrad zatím neprávem opomíjené, Naučná stezka apod.). Soutěž je určena **žákům 8. a 9. tříd ŽŠ** a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií.

Jednotlivá postupová kola připravují po organizační stránce zástupci škol, okresů a krajů, kteří obdrží od Talentcentra NIDM zadání testu a vzorové řešení. Do dalšího kola postupuje vítěz a příp. další účastníci s vysokým počtem bodů podle daného klíče; vybrané soutěžící z krajského kola zve potom do celostátního kola tajemnice soutěže. Každý ročník Dějepisné olympiády má určité téma (Doba hradů a zámků v Čechách a na Moravě – 2008/09, Od pěstního klínu ke Zlaté bule sicilské – 2009/10 apod.), k němuž se vztahují testy všech kol. Informace o průběhu postupových kol poskytnou koordinátoři z krajských úřadů nebo tajemnice soutěže.

Celostátní kolo trvá 5 dní, probíhá každý rok na jiném místě ČR a pro zúčastněné je zážitkem, na který rádi vzpomínají. Součástí programu jsou kromě testu a prezentací písemných prací exkurze, návštěvy zajímavých míst a doprovodný program. Završením celé akce je slavnostní vyhlášení výsledků za přítomnosti významné osobnosti (starosty/ky města, ředitele/ky muzea apod.). Všichni soutěžící obdrží knižní ceny, nejlepší potom ještě další věcné ceny.

Cílem Dějepisné olympiády je podpořit zájem o historii a umožnit talentovaným dětem nejen vzájemné porovnání sil, ale především vzájemné setkání a poznání.

Užitečné odkazy:

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlianky/dejepisna-olympiada/zadani-a-spravne-reseni-vzorove-pisemne-prace/39-rocnik-2009-2010> - zadání a řešení testů

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlianky/dejepisna-olympiada/zadani-a-spravne-reseni-vzorove-pisemne-prace-vzorove-pisemne-prace> - ukázkové písemné práce
<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlianky/dejepisna-olympiada/vysledky/fotografie-dejepisna-olympiada-2010> - fotografie

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlianky/dejepisna-olympiada/o-soutezi>
- organizační řád a propozice soutěže

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlianky/dejepisna-olympiada/kontakty>
- kontakty na krajské koordinátory

Olympiáda v českém jazyce

Olympiáda v českém jazyce (OČJ) je postupová soutěž, která probíhá od školních kol, přes okresní, krajská až po celostátní, a to ve dvou kategoriích (**I. kategorie** je určena **žákům 8.-9. ročníků** a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií, **II. kategorie** je pro **studenty středních škol**). Soutěž je vyhlášována MŠMT, garantem je NIDM, který

zabezpečuje ve spolupráci s Ústřední komisí OČJ přípravu úloh pro jednotlivá kola soutěže a realizaci celostátního kola OČJ. Jednotlivá postupová kola připravují po organizační stránce zástupci škol, okresů a krajů, kteří obdrží od Talentcentra NIDM zadání a vzorové řešení.

Soutěž má v nižších kolech vždy **2 části - mluvnickou**, kde se řeší různé úlohy z tvarosloví, skladby, fonetiky, lexikologie, frazeologie apod., a slohovou, kde je zadáno téma, popř. požadovaný slohový útvar. V celostátním kole, které trvá 7 dní, jsou zadávány **2 mluvnické úkoly**, **2 slohové práce**, a navíc se hodnotí též **mluvní projev**. Toto týdenní soustředění v rámci konání celostátního kola OČJ dává soutěžícím možnost vzájemně si porovnat své znalosti a dovednosti, získat nové vědomosti a informace z daného oboru, jež mohou být využity při dalším studiu na střední či vysoké škole, ale je rovněž příležitostí k seznámení či navázání neformálních přátelských vztahů mezi nadanými mladými lidmi s podobnými kultivovanými zájmy. Mnoho dětí se jich účastní i několikrát za sebou.

Cílem Olympiády v českém jazyce je podpořit **zájem o český jazyk** a umožnit talentovaným dětem nejen vzájemné porovnání sil, ale především vzájemné setkání a poznání.

Užitečné odkazy:

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlidky/olympiada-v-ceskem-jazyce/vzory-uloh-zadani-a-reseni-uloh-jednotlivych-kol-ocj>

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlidky/olympiada-v-ceskem-jazyce/vysledky-vysledky-a-zpravy-z-ustrednich-kol-ocj>

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlidky/olympiada-v-ceskem-jazyce/sbornik-praci-ukazky-slohovych-praci-z-ustrednich-kol-ocj>

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlidky/olympiada-v-ceskem-jazyce/o-soutezi-organizačni-řád-a-propozice-soutěže>

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlidky/olympiada-v-ceskem-jazyce/kontakty-kontakty-na-krajské-koordinátory>

Soutěže v cizích jazycích - angličtině, němčině, ruštině, francouzštině, španělštině a latině

Jedná se (s výjimkou latiny) o **konverzační soutěže**, účastníci tedy nesoutěží v gramatice, čtení nebo psaní, ale pouze v poslechu cizojazyčného textu a v konverzaci s porotou. Ve školním roce 2009/2010 byl mediálním partnerem všech jazykových soutěží, které vyhlásilo MŠMT ČR, Český rozhlas.

Soutěž v anglickém jazyce je určena především **žákům 8. a 9. tříd ZŠ** a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií a **studentům středních škol**. Soutěže se zatím nemohou zúčastnit žáci z bilingvních rodin, cizojazyčných gymnázií a žáci, kteří dlouhodobě pobývali v anglicky mluvících zemích.

Jednotlivá **postupová kola** připravují organizačně i obsahově zástupci škol, okresů a krajů. Zatím neexistuje jednotná metodika, podle které by organizátoři na jednotlivých úrovních úkoly připravovali, tvorba obsahu je tedy plně v jejich kompetenci. Součástí propozic soutěže jsou však určitá obecná doporučení. Do dalšího kola postupuje vždy pouze vítěz. Informace o průběhu postupových kol poskytnou **koordinátoři z krajských úřadů**.

Celostátní kolo **připravuje po obsahové stránce odborná porota a po organizační stránce Talentcentrum NIDM**. Soutěží se v dopoledních hodinách, proto mohou soutěžící ze vzdálených krajů využít možnost bezplatného ubytování den před soutěží, které jim zajistí Talentcentrum NIDM. Toto opatření má spolu s proplácením jízdného zajistit rovné podmínky pro zástupce všech krajů.

V den soutěže absolvují nejprve všichni soutěžící společně asi půlhodinový **test porozumění slyšenému textu** a potom jednotlivě podle předem připraveného pořadí (výběr je náhodný) **rozhovor s porotou**. Ten trvá v případě ZŠ kategorií 10 min., v případě SŠ kategorie 15 min. a vztahuje se k nejrůznějším tématům, zpravidla z aktuálního společenského dění.

Po skončení soutěže jsou slavnostně vyhlášeny výsledky. Všichni zúčastnění obdrží knižní cenu, nejlepší potom také slovníky, CD, příp. jazykový kurz od sponzora. Cílem Soutěže v jazyce anglickém je umožnit nejlepším žákům a studentům v ČR vzájemné porovnání sil a pochopitelně také podpořit zájem o anglický jazyk.

Užitečné odkazy:

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlianky/souteze-v-cizich-jazycich/vzory-ukolu/anglictina/2008-9-ukazky-uhloh-z-r-2008/09>

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlianky/souteze-v-cizich-jazycich/o-soutezi/fotografie-anglicka-olympiada-2010-fotografie-ze-slavnostniho-vyhlaseni>

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlianky/souteze-v-cizich-jazycich/o-soutezi-organizaani-rad-a-propozice>

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlianky/souteze-v-cizich-jazycich/kontakty-kontakty-na-krajske-koordinatory>

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlianky/souteze-v-cizich-jazycich/vzory-ukolu/manual-pro-pripravu-nizsich-kol-soutezi-v-cizich-jazycich-priruccka-pro-ucitele-pripravujici-postupova-kola>

Soutěž v německém jazyce je určena především **žákům 8. a 9. tříd ZŠ** a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií a **studentům středních škol**. Pro žáky z bilingvních rodin, cizojazyčných gymnázií a žáky, kteří dlouhodobě pobývali v německy mluvících zemích, jsou určeny zvláštní soutěžní kategorie.

Jednotlivá **postupová kola** připravují organizačně i obsahově zástupci škol, okresů a krajů. Zatím neexistuje jednotná metodika, podle které by organizátoři na jednotlivých úrovních úkoly připravovali, tvorba obsahu je tedy plně v jejich kompetenci. Součástí propozic soutěže jsou však určitá obecná doporučení. Do dalšího kola postupuje vždy pouze vítěz. Informace o průběhu postupových kol poskytnou **koordinátoři z krajských úřadů**.

Celostátní kolo připravuje po obsahové stránce odborná porota a po organizační stránce Talentcentrum NIDM. Soutěží se v dopoledních hodinách, proto mohou soutěžící ze vzdálených krajů využít možnost bezplatného ubytování den před soutěží, které jim zajistí Talentcentrum NIDM. Toto opatření má spolu s proplácením jízdného zajistit rovné podmínky pro zástupce všech krajů.

V den soutěže absolvují nejprve všichni soutěžící společně asi půlhodinový **test porozumění slyšenému textu** a potom jednotlivě podle předem připraveného pořadí (výběr je náhodný) **rozhovor s porotou**. Ten trvá 15 min. a vztahuje se k nejrůznějším tématům, zpravidla z aktuálního společenského dění.

Po skončení soutěže jsou slavnostně vyhlášeny výsledky. Všichni zúčastnění obdrží knižní cenu, nejlepší potom také slovníky, CD, příp. stipendijní pobyt. Cílem Soutěže v jazyce německém je umožnit nejlepším žákům a studentům v ČR vzájemné porovnání sil a pochopitelně také podpořit zájem o německý jazyk.

Užitečné odkazy:

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlianky/souteze-v-cizich-jazycich/vzory-u-kolu/nemcina/2008-9 - ukázky úloh z r. 2008/09>

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlianky/souteze-v-cizich-jazycich/o-soutezi/fotografie-nemecka-olympiada-2010 - fotografie>

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlianky/souteze-v-cizich-jazycich/o-soutezi - organizační řád a propozice>

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlianky/souteze-v-cizich-jazycich/kontakty - kontakty na krajské koordinátory>

Soutěž v ruském jazyce je určena **žákům základních škol** a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií (probíhá ve školním a krajském kole) a **studentům středních škol** (kategorie SŠ I pro žáky 1. a 2. ročníku všech typů SŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií a kategorie **SŠ II** pro žáky 3. a 4. ročníku všech typů SŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií), obě probíhají ve školním, krajském a celostátním kole. Soutěže se nemohou zúčastnit žáci z bilingvních rodin, cizojazyčných gymnázií a žáci, kteří dlouhodobě pobývali v rusky mluvících zemích (týká se i zemí bývalého sovětského bloku, kde ruština není oficiálně úředním jazykem, včetně Ukrajiny).

Jednotlivá **postupová kola** připravují organizačně i obsahově zástupci škol a krajů. Součástí propozic soutěže jsou obecná doporučení k obsahu. Do dalšího kola postupuje vždy pouze vítěz. Informace o průběhu postupových kol poskytnou **koordinátoři z krajských úřadů**.

Celostátní kolo připravuje po obsahové stránce odborná porota a po organizační stránce zajišťuje Talentcentrum NIDM spolu s Ruským kulturním střediskem vědy a kultury. Soutěž se koná v dopoledních hodinách, proto mohou soutěžící ze vzdálených krajů využít možnost bezplatného ubytování den před soutěží, které jim zajistí Talentcentrum NIDM.

V den soutěže absolvují nejprve všichni soutěžící společně asi půlhodinový **test porozumění slyšenému textu** a potom jednotlivě podle předem připraveného pořadí (výběr je náhodný) **rozhovor s porotou**, který trvá v případě kategorií ZŠ 10 min., v případě SŠ 15 min. a vztahuje se k nejrůznějším tématům.

Po skončení soutěže jsou slavnostně vyhlášeny výsledky, tradicí se již stalo přijetí na Ruském velvyslanectví. Soutěžící, kteří obsadí tři první místa, obdrží knižní ceny, slovníky, CD apod. Cílem Soutěže v jazyce ruském je umožnit nejlepším žákům a studentům v ČR vzájemné porovnání sil a pochopitelně také podpořit zájem o ruský jazyk.

Užitečné odkazy:

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlianky/souteze-v-cizich-jazycich/o-soutezi - organizační řád a propozice>

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlianky/souteze-v-cizich-jazycich/kontakty - kontakty na krajské koordinátory>

Soutěž ve francouzském jazyce je určena **žákům základních škol** a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií a **studentům středních škol** (kategorie **ZŠ A1 a A2** pro žáky ZŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií; kategorie **SŠ B1 a B2** pro žáky 1. až 3. ročníku všech typů SŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií). Další kritéria pro zařazení do nižších kategorií A1 a B1 jsou: 1. maximálně 3 roky studia, 2. maximálně 12 hodin týdně výuky celkem (např. konverzace v daném jazyce, příp. mimoškolní výuka). Žák musí vyhovět v obou těchto kritériích. Soutěže se nemohou zúčastnit žáci z bilingvních rodin, cizojazyčných gymnázií a žáci, kteří dlouhodobě pobývali ve francouzsky mluvících zemích.

Soutěž probíhá ve 3 postupových kolech – školní, krajské a celostátní. **Školní kola** připravují organizačně i obsahově zástupci škol, **krajská kola** mají jednotný obsah, jehož autory jsou členové Sdružení učitelů francouzštiny (SUF), a jednotný termín konání. Součástí propozic soutěže jsou obecná doporučení k obsahu. Do celostátního kola postupuje vždy pouze vítěz. Informace o průběhu postupových kol poskytnou **koordinátoři z krajských úřadů**.

Celostátní kolo připravuje po obsahové stránce odborná porota a po organizační stránce Talentcentrum NIDM ve spolupráci s Francouzským institutem v Praze. Soutěží se v dopoledních hodinách, proto mohou soutěžící ze vzdálených krajů využít možnost bezplatného ubytování den před soutěží, které jim zajistí Talentcentrum NIDM.

V den soutěže absolvují nejprve všichni soutěžící společně asi půlhodinový **test porozumění slyšenému textu** a potom jednotlivě podle předem připraveného pořadí (výběr je náhodný) **rozhovor s porotou**. Ten trvá v případě kategorií ZŠ 10 min., v případě SŠ kategorie 15 min. a vztahuje se k nejrůznějším tématům.

Po skončení soutěže jsou slavnostně vyhlášeny výsledky. Soutěžící, kteří obsadí první tři místa, obdrží knižní ceny, popř. stipendijní pobyt či jazykový kurz. Cílem Soutěže v jazyce francouzském je umožnit nejlepším žákům a studentům v ČR vzájemné porovnání sil a pochopitelně také podpořit zájem o francouzský jazyk.

Užitečné odkazy:

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlikdy/souteze-v-cizich-jazycich/o-soutezi-organizační-rád-a-propozice>

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlikdy/souteze-v-cizich-jazycich/kontakty-kontakty-na-krajské-koordinátory>

Soutěž ve španělském jazyce je určena studentům středních škol (kategorie SŠ I pro žáky 1. a 2. ročníku všech typů SŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií – **do dvou let výuky španělštiny**; kategorie **SŠ II** pro žáky 3. a 4. ročníku všech typů SŠ a odpovídající ročníky víceletých gymnázií – **více než dva roky výuky španělštiny**). Soutěže se nemohou zúčastnit žáci z bilingvních rodin, cizojazyčných gymnázií a žáci, kteří dlouhodobě pobývali ve španělsky mluvících zemích.

Soutěž probíhá ve 3 postupových kolech – školní, krajské a celostátní. Jednotlivá **postupová kola** připravují organizačně i obsahově zástupci škol a krajů. Součástí propozic soutěže jsou obecná doporučení k obsahu. Do celostátního kola postupuje vždy pouze vítěz. Informace o průběhu postupových kol poskytnou koordinátoři z krajských úřadů.

Celostátní kolo připravuje po obsahové stránce odborná porota a po organizační stránce Talentcentrum NIDM ve spolupráci s Institutem Cervantes. Soutěží se v dopoledních hodinách, proto mohou soutěžící ze vzdálených krajů využít možnost bezplatného ubytování den před soutěží, které jim zajistí Talentcentrum NIDM.

V den soutěže absolvují nejprve všichni soutěžící společně asi půlhodinový **test porozumění slyšenému textu** a potom jednotlivě podle předem připraveného pořadí (soutěží se dle vylosovaných čísel – soutěž je anonymní) **rozhovor s porotou**. Ten trvá přibližně 15 až 20 min a vztahuje se k nejrůznějším tématům.

Po skončení soutěže jsou slavnostně vyhlášeny výsledky, zpravidla za účasti zástupců z velvyslanectví Španělska a Mexika. Soutěžící, kteří obsadí první tři místa, obdrží knižní cenu, popř. stipendijní pobyt či jazykový kurz. Cílem Soutěže v jazyce španělském je umožnit nejlepším žákům a studentům v ČR vzájemné porovnání sil a pochopitelně také podpořit zájem o španělský jazyk.

Užitečné odkazy:

http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlianky/souteze-v-cizich-jazycich/o-soutezi-organizační_řád_a_propozice

http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlianky/souteze-v-cizich-jazycich/kontakty-kontakty_na_krajské_koordinátory

Soutěž v latinském jazyce je určena **studentům středních škol** (kategorie **SŠ A** je určena žákům všech typů gymnázií s výukou latinského jazyka, kteří absolvovali méně než dva roky studia tohoto jazyka; kategorie **SŠ B** je určena žákům všech typů gymnázií s výukou latinského jazyka, kteří absolvovali více než dva roky studia tohoto jazyka). Má **3 postupová kola: školní, zemské** (pro Čechy a Moravu) a **celostátní**. Úlohy jsou pro všechna postupová kola jednotné a jsou distribuovány prostřednictvím NIDM krajským koordinátorům (školní kola) a organizátorům zemských kol (zemská kola).

Do dalšího kola **postupuje** ze školních kol **vítěz, ze zemského kola** postupuje do celostátního vždy **10 nejlepších**, tj. 5 nejlepších v každé ze dvou kategorií z Čech a 10 z Moravy. Informace o průběhu postupových kol poskytnou koordinátoři z krajských úřadů, popř. organizátoři zemských kol.

Celostátní kolo připravuje po obsahové stránce odborná porota a po organizační stránce Talentcentrum NIDM. Soutěží se v dopoledních hodinách, proto mohou soutěžící ze vzdálených krajů využít možnost bezplatného ubytování den před soutěží, které jim zajistí Talentcentrum NIDM.

Studenti mají na vypracování úkolů 90 minut čistého času a na vypracování určené části úloh mohou používat slovník.

Po skončení soutěže jsou slavnostně vyhlášeny výsledky. Soutěžící, kteří obsadí první tři místa, obdrží knižní ceny. Cílem Soutěže v jazyce latinském je umožnit nejlepším žákům a studentům v ČR vzájemné porovnání sil a pochopitelně také podpořit zájem o latinský jazyk a o klasické vzdělání.

Užitečné odkazy:

http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlianky/souteze-v-cizich-jazycich/o-soutezi-organizační_řád_a_propozice

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehličky/souteze-v-cizich-jazycích/kontakty> - kontakty na krajské koordinátory

Literární soutěž Náš svět

Jedná se o **literární korespondenční soutěž**, účastníci zasílají své práce v tištěné či elektronické podobě. Zasláné práce se mohou týkat jakéhokoli tématu a mohou mít rovněž libovolnou formu (poezie, próza, drama). Soutěž je určena žákům **1.-9. ročníků ZŠ** a studentům odpovídajících ročníků víceletých gymnázií. Soutěž se člení do 4 kategorií podle věku účastníků a je zde i kategorie kolektivů.

Uzávěrka pro zasílání prací bývá zpravidla 30. března daného roku. Blíží pokyny pro zasílání prací jsou vždy součástí **propozic pro aktuální ročník**, které jsou vyvěšovány vždy v průběhu září na stránkách Talentcentra NIDM.

Práce vyhodnocuje odborná porota, která vybere **v každé kategorii cca 10 prací**, jejichž další pořadí neurčuje. Autory oceněných prací pozve tajemnice soutěže na slavnostní **vyhlášení výsledků**. V poslední době se stalo tradicí pořádat toto vyhlášení v rámci knižního veletrhu Svět knihy (účastníci vyhlášení mají čestnou vstupenku nebo 50% slevu ze vstupného), takže si soutěžící mohou prohlédnout veletrh včetně dalších doprovodných programů.

Některé z oceněných prací jsou zveřejňovány ve sborníku, jehož výtisk každý oceněný soutěžící dostane. Kromě toho získávají ocenění soutěžící také knižní ceny. Soutěž se mohou zúčastnit i **kolektivy dětí**, které se však slavnostního vyhlášení neúčastní a diplom, sborník a knižní cenu obdrží poštou. Cílem soutěže Náš svět je podpora vlastní tvůrčí činnosti dětí.

Užitečné odkazy:

http://soubory.nidm.cz/file/talentcentrum/nas_svet/sborniky/ns-10-sbornik-praci-texty.pdf - sborník prací 2009/10

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehličky/nas-svet/vysledky/fotografie-ze-souteze-nas-svet> - fotografie

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehličky/nas-svet> - propozice soutěže

Literární a historická soutěž Daniel

Jedná se o celonárodní soutěž na téma **holocaust a jeho reflexe**, rasové problémy **v současné ČR a problém soužití různých etnik v ČR**. Soutěž se skládá ze dvou oborů: obor literární (poezie, povídky, fejetony atd. s uvedenou tematikou) a **obor historický** (dějepisné studie týkající se tématu). Soutěží se ve 2 kategoriích, I. kategorie je určena žákům 8. a 9. ročníků ZŠ a odpovídajících ročníků víceletých gymnázií, II. kategorie je určena žákům všech typů středních škol. Soutěž **nemá postupová kola**, veškeré práce se zasílají do NIDM, kde jsou tříděny dle oborů a kategorií, evidovány a po uzávěrcé předány porotcům k přečtení a prostudování. Literární a historická část mají své poroty.

Spoluorganizátorem je Židovské muzeum v Praze, kde se každoročně koná slavnostní vyhlášení oceněných prací. Dále spolupracují: Památník Terezín, Muzeum romské kultury v Brně, česká pobočka Mezinárodního křesťanského velvyslanectví Jeruzalém (ICEJ); nad 7. ročníkem (2009/2010) převzal záštitu kardinál Miloslav Vlk spolu se spisovatelem Fedorem Gálem.

Užitečné odkazy:

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlikdy/literarni-a-historicka-soutez-daniel/o-soutezi/propozice-2009-10> - propozice soutěže

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlikdy/literarni-a-historicka-soutez-daniel/sbornik-praci> - sborník prací 2009/10

Výtvarná a literární soutěž Evropa ve škole

Jedná se o výtvarný a **literární soutěžní projekt**, realizovaný v České republice (ČR) pod patronací MŠMT ČR, který představuje úspěšnou **formu vzdělávání a výchovy k evropskému myšlení**. Je určen **dětem a mladým lidem od 5 do 21 let** (4 kategorie v každém soutěžním oboru) ze **všech typů škol** (včetně mateřských a uměleckých) a školských zařízení.

Projekt byl organizován od roku 1953 v řadě evropských zemí, nejdříve pod názvem „Den evropských škol“, poté „Evropa ve škole“. ČR se zapojila v roce 1992. Vlastní výtvarná a literární soutěž se v České republice tradičně odvíjí postupovým způsobem od školních přes krajská kola a vrcholí kolem celostátním, které se koná vždy v jiném městě ČR. Motto soutěže souvisí vždy s vyhlášením konkrétního evropského roku (např. rok 2011 – Evropský rok dobrovolné činnosti) a je dále rozpracováno vrcholným orgánem projektu v ČR, Českým národním komitétem, do jednotlivých témat.

Užitečné odkazy:

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlikdy/evropa-ve-skole/o-soutezi/propozice-evropa-ve-skole> - propozice soutěže

http://soubory.nidm.cz/file/talentcentrum/evropa/aktualni_rok/%28wwwev-212-kontakty-nk-rtf%29.pdf - kontakt Český národní komitét

<http://www.nidm.cz/talentcentrum/souteze-a-prehlikdy/evropa-ve-skole/sbornik/sbornik-literarnich-praci-2009-2010> - sborník prací 2009/10

<http://www.gymta.cz/aktuality/evropa/galerie.html> - fotografie

3. 2 Talnet – prostor pro rozvoj nadání žáků a podporu jejich učitelů

Vzdělávací projekt **Talnet** je založen na individuálním přístupu k nadaným žákům v oblasti přírodních věd, technických disciplín a matematiky. Již od roku 2003 Talnet předkládá v průběhu celého školního roku nabídku různorodých aktivit, na které se ve školním vyučování nedostává času ani prostoru.

Studijní a badatelské aktivity realizované individuálně nebo v týmu pod vedením instruktora, oborového specialisty, vytvářejí příležitosti, kde si žáci mohou vyzkoušet, nalézt, prověřit a rozvinout svoje schopnosti.

Výhodou studia v Talnetu je skutečnost, že se student setkává s podobně zaměřenými nadanými žáky, přitom však není vytrháván ze školního prostředí, na které si zvykl. Je tak vystaven jak smíšenému prostředí třídy, kde si osvojuje různé sociální dovednosti, tak výběrovému prostředí nadaných dětí, kde je podporován rozvoj jimi preferovaných schopností a znalostí.

Talnet **kombinuje prezenční a on-line formu studia**, díky které je většina jeho aktivit dostupná bez ohledu na geografické a časové omezení studentů.

Zájemci si mohou vybrat z témat v oborech: **astronomie, fyziky, matematiky, biologie, chemie, geografie, meteorologie, modelování, programovatelné automaty**. Aktivity vedou instruktoři a odborníci z MFF UK, PŘF UK, ČVUT a dalších pracovišť. Talnet zastřešuje Talentcentrum Národního institutu dětí a mládeže a realizuje jej Matematicko-fyzikální fakulta UK.

Systém aktivit Talnetu zahrnuje:

- on-line kurzy (**T-kurzy**) završené obhajobou individuálního projektu;
- prezenční soustředění s příležitostí osobně poznat podobně zaměřené vrstevníky;
- odborné exkurze (**T-exkurze**) s on-line přípravou;
- on-line podporu žáků při přípravě na účast v oborových soutěžích;
- týmové i individuální badatelské aktivity;
- mezinárodní týmové projekty zaměřené na aktuální přírodovědné a technické problémy;
- zprostředkování účasti v mezinárodním fóru nadaných dětí Cogito.org;
- možnost pedagogicko-psychologického poradenství, např. v oblasti způsobů učení, motivace, kritického myšlení či struktury osobnosti.

Kromě možnosti vzdělávání vytváří Talnet prostor, kde se studenti mohou scházet s odborníky i s ostatními spolužáky a diskutovat nad tématy, která je zajímají. Talnet podporuje samostatnost a odvahu řešit problém i další důležité kompetence, jako jsou týmová spolupráce či schopnost formulovat a prezentovat vlastní názor.

Doporučený věk pro účast v Talnetu je **13-19 let**. Před přihlášením mladších dětí je vhodná konzultace.

Přihlašování do většiny aktivit Talnetu probíhá přes internetový formulář vždy od května do září. Výhodou je doporučení učitele, rodiče nebo jiné vhodné osoby. V odůvodněných případech se může doporučit zájemce sám.

Pro učitele, kteří své děti do kurzů přihlásili nebo mají zájem o práci s nadanými dětmi, nabízí Talnet seminář. Témata studia, diskuzí a výměny zkušeností se soustře-

ďují na identifikaci talentů, jejich rozvoj a konkrétní způsoby práce s nadanými dětmi v přírodovědných předmětech. Učitelé jsou zváni i ke společné diskuzi a k hodnocení zkušeností s rozvojem dětí zapojených do aktivit v Talnetu. Kurzu se mohou zúčastnit i rodiče přihlášených dětí.

Dosavadní zkušenosti ukázaly, že nároky na školu, která přihlásí své nadané studenty do Talnetu, jsou minimální, ale škola může hodně získat. V mnoha případech získali studenti „neposedové“ smysluplnou činnost, které se mohou věnovat nad rámec výuky. Na některých školách se osvědčilo zavedení volitelného předmětu „Přírodní vědy on-line“. Pod vedením jednoho z učitelů školy tak mají studenti možnost pracovat v různých kurzech, které si vyberou, a učitel jim zejména v začátcích může nabídnout případnou podporu na místě. Jiné školy podporují studenty tím, že jim umožní přístup na internet nebo do laboratoře.

Užitečné odkazy:
<http://talnet.cz>

www.vuppraha.cz

www.rvp.cz

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

